

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності

Броннікова Олена Олександрівна

**ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ МОБІЛЬНИХ БРИГАД
ЩОДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА**

Спеціальність: 231 Соціальна робота

Галузь знань: 231 Соціальна робота

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник:
_____ А.О. Рижанова,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедра соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної
діяльності
« ____ » _____ 2021 року

Виконавець:
_____ О.О. Броннікова
« ____ » _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи соціальної роботи мобільних бригад щодо надання соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства.....	6
1.1. Соціальна робота з жертвами домашнього насильства.....	6
1.2. Соціальна робота мобільних бригад з жертвами домашнього насильства (ЖДН).....	20
1.3. Особливості соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства щодо відновлення їх соціальної суб'єктності.....	26
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. Обґрунтування та експериментальна перевірка технології соціальної роботи мобільних бригад з соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства (ЖДН) з відновлення їх соціальної суб'єктності.....	37
2.1. Обґрунтування технології соціальної роботи мобільних бригад з соціально-психологічної допомоги ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності.....	37
2.2. Впровадження технології соціальної роботи мобільних бригад з соціально-психологічної допомоги ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності.....	45
2.3. Аналіз ефективності технології соціальної роботи мобільних бригад з соціально-психологічної допомоги ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності.....	49
Висновки до розділу 2.....	52
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Демократизація українського суспільства потребує ефективнішої соціальної роботи з жертвами домашнього насильства, щоб покращити якість соціальної життєдіяльності громадян, вивільнити їх соціальну суб'єктність, зміцнити та гармонізувати соціокультурні умови існування родини – фундаменту країни, основи її стабільного розвитку та єдності.

Мобільні бригади соціальної роботи значно підвищують рівень ефективності надання соціальних послуг жертвам домашнього насильства, оскільки надають своєчасну та різноманітну допомогу різних фахівців: медичних працівників, правозахисників, психологів, педагогів тощо, через відповідні технології соціальної роботи. Але будь-яка соціальна допомога має цілеспрямовано уникати, так званого, «зависання» соціальних клієнтів на соціальних працівниках, уникати перетворення жертв домашнього насильства (ЖДН) на споживачів, залежних від соціальної допомоги.

Технологізація соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства уможливить відновлення їх соціальної суб'єктності, відновить та зміцнить можливість ЖДН самостійно вирішувати власні соціальні проблеми та навчить допомагати іншим жертвам насильства в родині, але для цього потрібно обґрунтовувати та реалізовувати соціально-педагогічні технології такої допомоги.

Сам термін «насильство» та цю соціальну проблему активно досліджують представники різних галузей знань: медики (Ю. Антонян, Т. Говорун, А. Ткаченко та інші), психологи (А. Бандура, Б. Братусь, К. Бютнер, І. Кон, Н. Максимова, Н. Солдатенко, Д. Фельдштейн, З. Фрейд, З. Холл та інші), соціологи (Р. Арон, К. Вільсон, Д. Стей та інші), юристи (Т. Барило, Ф. Бурчак, Г. Краснюк та інші), педагоги та соціальні педагоги (Т. Журавль, В. Ковальов, Г. Лактіонова, В. Оржеховська, Т. Федорченко, В. Фуркало, Н. Щербак та інші).

Домашнє насильство та соціальну роботу з жертвами домашнього насильства досліджували соціальні педагоги та соціальні працівники:

Т. Журавль, І. Зверева, О. Мельниченко, Ю. Онішко, Н. Прокопенко, О. Цимбал, Н. Щербак, В. Янковець та інші.

Діяльність мобільних бригад в соціальній роботі аналізували: представники правоохоронних органів - С. Альошкін, К. Бугайчук, О. Даценко, Т.М. Малиновська та інші; фахівці з соціальної роботи – І. Голобородько, Н. Клішевич, О. Ковальова, О. Кочемировська, К. Пуха, Н. Цветкова та інші.

Соціально-психологічну допомогу жертвам домашнього насильства вивчали: Т. Вебер, М. Войтович, Л. Гриценко, М. Дворник, В. Кочубей, В. Климчук, Т. Титаренко, Л. Царенкота ін.

Соціальна суб'єктність досліджувалася А. Белошицьким, І. Бережною, М. Максимовським, Т. Ольховою, А. Рижановою, М. Царьовим та іншими.

Технології, соціальні технології, технології соціальної роботи, технології соціально-педагогічної діяльності аналізували Н. Заверика, І. Зверева, А. Капська, Н. Краснова, Ю. Сурмин, М. Туленков, С. Харченко та інші.

Проте сучасне вдосконалення соціальної роботи мобільних бригад жертвам домашнього насильства щодо відновлення їх соціальної суб'єктності стосовно вирішення власних проблем вивчено недостатньо, тому темою магістерської роботи є **«Технології соціальної роботи мобільних бригад щодо надання соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства»**.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з жертвами домашнього насильства (ЖДН).

Предмет дослідження – технологія соціальної роботи мобільних бригад з надання соціально-психологічної допомоги ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності.

Мета дослідження – обґрунтувати та експериментально перевірити технологію соціальної роботи мобільних бригад з надання соціально-психологічної допомоги ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати особливості соціальної роботи з ЖДН.
2. Дослідити специфіку соціальної роботи мобільних бригад з ЖДН.
3. Вивчити соціально-психологічну допомогу мобільних бригад жертвам домашнього насильства щодо відновлення їх соціальної суб'єктності.
4. Розробити технологію соціальної роботи мобільних бригад з надання соціально-психологічної допомоги ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності.
5. Експериментально перевірити та проаналізувати ефективність технології соціальної роботи мобільних бригад з надання соціально-психологічної допомоги ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності.

Методи дослідження – теоретичні (аналіз, систематизація, узагальнення, порівняння, технологізація, програмування), емпіричні (аналіз документації, спостереження, опитування, тестування, експеримент).

Експериментальною базою дослідження є Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги Костянтинівського міського центру соціальних служб Костянтинівської міської ради (психолог та соцпрацівник), 102 жінки-ЖДН, 18 членів координаційної групи з вирішення проблеми.

Структура дипломної роботи: складається з 2 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (43), додатків (А-Г). Основний текст дипломної роботи – 58 сторінок, загальний – 77.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ МОБІЛЬНИХ БРИГАД ЩОДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1.1. Соціальна робота з жертвами домашнього насильства

Перш ніж дослідити хто такі жертви домашнього насильства маємо з'ясувати сутність термінів «насильство» та «домашнє насильство». Почнемо з більш загального «насильство».

В. Зуєв з філософської позиції характеризує «насильство» в короткому енциклопедичному словнику «Соціальна філософія»: «будь-яке приниження людини, що веде до обмеження фізичного та духовного потенціалу індивіда, заважає оволодіти реально заданою повнотою можливостей особистісного розвитку, тобто насильство – це панування волі однієї людини над волею іншої людини. У більш вузькому (повсякденному) значенні під насильством розуміють пряме застосування сили або загрозу застосування сили» [33, с.257]. Це визначення є важливим для нашого дослідження, оскільки воно підкреслює вплив насильства на обмеження соціального розвитку людини. Зрозуміло, що в сфері соціальної роботи те ж дають характеристику цьому поняттю. Наприклад, Т. Журавель у «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» так окреслює цей термін: «соціокультурний та соціально-психологічний феномен, пов'язаний із застосуванням (загрозою застосування) фізичної сили або психологічного впливу як протиправного впливу власної волі особою або групою осіб на інших. Насильство порушує конституційні права тих, на кого спрямовано, призводить до деструкції особистості та негативних соціальних наслідків» [5, с.278-282]. Це визначення в цілому співзвучне з філософським, але, зважаючи на предмет нашого дослідження, для нас особливо цікавим є акцентування уваги на соціально-психологічному феномені насильства, підкреслення застосування психологічного впливу насильником. Погоджуємося з автором, що на відміну

від агресії (психологічна категорія), насильство є соціальною категорією і має виключно негативний характер. Поділяємо думку Т. Журавель і щодо класифікації різновидів насильства: за формою вияву та принципом впливу (фізичне, психічне, економічне, сексуальне), за сутнісною ознакою (політичне, ідеологічне, гендерне, релігійне, побутове тощо), за об'єктом впливу (масове, групове, індивідуальне), за тривалістю (одноразове, ситуативне, тривале), за провідною метою (інструментальне, як самоціль), за рівнем здійснення (макросоціум, мікросоціум, індивідуальний рівень. У довідкових джерелах виокремлюють три рівні наслідків насильства: для агресора, для постраждалих і для суспільства [5, с. 281].

Домашнє насильство досліджували соціальні педагоги та соціальні працівники Т. Журавель, І. Онішко, О. Цимбал, Н. Щербак та інші. «Домашнє насильство» або «насильство в сім'ї» в «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» визначається як «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному чи психічному здоров'ю» [5, с. 282]. Т. Журавель, на наш погляд, правильно виокремлює обов'язкові ознаки домашнього насильства (агресорами можуть бути лише члени сім'ї, зокрема діти; дії агресора суперечать нормам чинного законодавства; діяння призвело або могло призвести до порушення прав члена сім'ї, а також завдало якоїсь шкоди; вина агресора у формі умислу, а не необережності) [там само]. За законом України 2018 року «домашнє насильство» - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє

насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [24, ст.1], як бачимо, у законі значно розширені ознаки домашнього насильства. До того ж, ним визнаються не лише різні дії, але й «бездіяльність» кривдника, що значно розширює та поглиблює розуміння сутності домашнього насильства.

Не зважаючи на те, що в Україні ще з 15 листопада 2001 року діє закон «Про попередження насильства в сім'ї» №2789-III, а у 2018 прийнятий закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», на превеликий жаль, жертв насильства в нашій країні не меншає. Проте у останньому законі, навіть у визначенні терміну «домашнє насильство», відсутнє поняття «жертва домашнього насильства», в законі вона називається «постраждала особа - особа, яка постраждала від домашнього насильства (далі - постраждала особа), - особа, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі» » [24, ст.1]. Отже, в нашому дослідженні поняття «жертва домашнього насильства» та «постраждала особа від домашнього насильства» ми розглядатиме як синоніми. Закон визначає і категорії людей, тих хто може належати до жертв домашнього насильства: 1) подружжя; 2) колишнє подружжя; 3) наречені; 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя); 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти; 6) особи, які мають спільну дитину (дітей); 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти); 8) дід (баба) та онук (онука); 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка); 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка); 11) рідні брати і сестри; 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука); 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими; 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням; 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та

прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя. Отже, будь-хто із зазначених осіб може бути визнаний за законом жертвою домашнього насильства.

В Україні жертва домашнього насильства, як постраждала особа, має право на невідкладний захист від суб'єктів, що здійснюють заходи протидії цьому насильству, на безоплатне отримання соціальних послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги відповідно до її потреб.

Тому за заступницею Міністра внутрішніх справ К. Павліченко, «створення та розбудова належної інфраструктури на місцевому рівні є одним з важливих аспектів протидії домашньому насильству в цілому» [40]. Для цього у 2021 році уряд виділив субвенції в розмірі 274,2 млн. гривень з державного бюджету місцевим бюджетам. Ці гроші були спрямовані на створення мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Заплановано на них створити 28 притулків, 39 денних центрів, 58 консультативних служб та 40 мобільних бригад для підтримки жертв домашнього насильства. Заступниця міністра внутрішніх справ підкреслює, що держава все зробить для того, «щоб саме словосполучення «домашнє насильство залишилося в минулому, а будь-які його прояви в суспільстві вважалися не лише не припустимими, але й ганебними» [40].

Всі зазначені соціальні утворення є соціальними закладами для здійснення соціальної роботи, оскільки держава гарантує постраждалим від домашнього насильства виконання спеціальних *програм для постраждалої особи* – «комплекс заходів, спрямованих на позбавлення емоційної залежності, невпевненості у собі та формування у постраждалої особи здатності відстоювати власну гідність, захищати свої права у приватних стосунках, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування» [25]. Слід підкреслити важливий момент для нашого дослідження, що, як ми бачимо, ці програми за змістом спрямовані на надання перш за все психологічної допомоги постраждалим.

Разом з тим різновиди соціальних послуг та надання медичної, правової, соціальної, психологічної допомоги будь-яким постраждалим належить до сфери соціальної роботи.

Цілком погоджуємося з С. Мірошниченко, яка в «Соціальній роботі: технологічний аспект» визначає змістом професійної діяльності соціальної роботи такі напрями на місцевому та загальнодержавному рівнях: «1) надання допомоги окремій людині чи групі осіб, які опинилися в скрутній життєвій ситуації, шляхом підтримки, консультування. Реабілітації, патронажу та використання інших видів послуг; 2) актуалізація допомоги потенціалу самопомоги осіб, котрі опинилися в складній життєвій ситуації; 3) цілеспрямований вплив на формування і реалізацію соціально-економічної політики з метою забезпечення соціально-оздоровчого середовища..., створення системи підтримки людей, які опинилися в складній життєвій ситуації» [32, с.15-16]. Отже, реалізація програм щодо постраждалих від домашнього насильства є справою соціальної роботи як виду професійної діяльності та здійснюється її суб'єктами протидії домашньому насильству.

У законі «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачено, що «протидія домашньому насильству» це є система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки» [24]. У визначенні цього поняття йдеться одразу і про суб'єктів протидії домашньому насильству, і про основні напрями цієї соціальної роботи. Розглянемо спочатку суб'єктів. Загалом суб'єктами, відповідальними за виконання програм для постраждалих осіб, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого

самоврядування. Конкретно виконують цю роботу, перш за все, *загальні служб підтримки постраждалих осіб*: (центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); центри соціально-психологічної допомоги; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам) та *спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб* (притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі, а також заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі). Крім того, брати участь у цій роботі можуть підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання та іноземні неурядові організації, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, у тому числі послуги патронату над дітьми.

Суб'єктом соціальної роботи як конкретної професійної діяльності, зокрема протидії домашньому насильству, є соціальний працівник. За «Енциклопедією для працівників соціальної сфери», «соціальний працівник – професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні види соціальної роботи. Соціальний працівник допомагає людям вирішувати проблеми, створюючи для цього необхідні ресурси, забезпечує взаємодію між людьми чи між людиною і та соціальним середовищем у цілому, підвищує відповідальність організації за людину, впливає на соціальну політику» [5 ,с.181].

Соціальний працівник має здійснювати протидію домашньому насильству на підставах: поваги до честі та гідності постраждалої особи, гуманного до неї ставлення; конфіденційності та захисту персональних даних; за можливістю вибору спеціаліста за статтю жертви домашнього насильства.

За законом України соціальна робота з жертвами домашнього насильства здійснюється на засадах:

- гарантування постраждалим особам безпеки та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини;
- належна увага до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- врахування непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- визнання суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства;
- повага та неупереджене і небайдуже ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- конфіденційність інформації про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення домашнього насильства;
- добровільність отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб;

- врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку;
- ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та іншими заінтересованими особами;

- заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству здійснюються без дискримінації за будь-якою ознакою;

- звичаї, релігійні переконання, віросповідання, традиції не можуть розглядатися як виправдання будь-яких форм домашнього насильства, передбачених цим Законом, або бути підставою для звільнення кривдника від відповідальності [24].

У цілому соціальна робота з жертвами домашнього насильства базується на правових основах закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [24], Сімейного кодексу України, проте якщо жертвою домашнього насильства є дитина, то, крім переліченого, діяльність з протидіє домашнього насильства щодо дітей базується на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини [12], Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [13], Європейською конвенцією про здійснення прав дітей [7] та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини.

Зміст соціальної роботи з жертвами домашнього насильства залежить від об'єкта допомоги та соціального закладу, установи, що надає послуги і в цілому визначено зазначеним законодавством нашої країни. В узагальненому вигляді цей зміст можливо представити таким чином:

- *органи опіки та піклування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дитини та за участю дитини* (захист прав та інтересів постраждалої дитини, у тому числі шляхом звернення до суду, представництва прав та інтересів дитини у суді при розгляді питань, пов'язаних із здійсненням актів домашнього насильства; безпосереднє

надання допомоги та захисту постраждалим дітям, які мають статус дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; розгляд у порядку, встановленому законодавством, питань про доцільність відібрання дитини в опікуна (піклувальника), прийомних батьків, батьків-вихователів, про звільнення особи від обов'язків опікуна (піклувальника) дитини, розірвання договору про патронат над дитиною, скасування рішення про влаштування дитини до дитячого будинку сімейного типу або до прийомної сім'ї у разі здійснення домашнього насильства стосовно дитини або за участю дитини; надання згоди на отримання соціальних послуг постраждалою дитиною, дитиною-кривдником, якщо батьки, інші законні представники дитини є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини; надання згоди на внесення персональних даних про дитину, яка повідомила про вчинення насильства або є постраждалою особою, до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, якщо батьки, інші законні представники дитини є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини; влаштування дитини в сім'ю патронатного вихователя у разі неможливості проживання дитини із своїми батьками, іншими законними представниками у зв'язку із вчиненням домашнього насильства стосовно цієї дитини або за її участі);

- *служба у справах дітей* (розроблення та виконання заходів із захисту прав та законних інтересів постраждалої дитини; прийом та розгляд заяв і повідомлень про домашнє насильство стосовно дітей та за участю дітей, у тому числі повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей; інформування постраждалої дитини, її батьків, інших законних представників, якщо вони не є кривдниками дитини, про права, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися; влаштування дитини в центр соціально-психологічної реабілітації дітей, притулок для дітей служби у справах дітей, інші установи для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, в яких створені належні умови для проживання, виховання,

навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб, а також здійснення контролю за умовами її перебування та надання допомоги у разі неможливості проживання дитини із своїми батьками, іншими законними представниками у зв'язку із вчиненням домашнього насильства стосовно цієї дитини або за її участі; проведення профілактичної роботи з батьками, іншими законними представниками дитини із запобігання домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей; порушення перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення до відповідальності згідно із законом посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків під час виявлення фактів домашнього насильства, роботи з постраждалою дитиною; взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

- *органи опіки та піклування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена*: вирішення питання щодо отримання соціальних послуг постраждалою особою, яка є недієздатною особою, у разі якщо законного представника такої особі не призначено або законний представник є кривдником чи ухиляється від захисту прав та інтересів такої особи; надання згоди на внесення персональних даних про недієздатну особу, яка повідомила про вчинення насильства або є постраждалою особою, до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, якщо законний представник такої особи є кривдником або ухиляється від захисту прав та інтересів недієздатної особи; влаштування постраждалої особи, яка є недієздатною особою, до закладу соціального захисту у разі, якщо у зв'язку із вчиненням домашнього насильства проживання такої особи в сім'ї чи з опікуном становить загрозу її життю та здоров'ю; вжиття заходів для надання недієздатній особі, яка є кривдником, психіатричної допомоги у примусовому порядку у разі, якщо у зв'язку із вчиненням домашнього насильства проживання такої особи в сім'ї чи з

опікуном становить загрозу життю та здоров'ю членів сім'ї або опікуна; порушення перед судом питання про звільнення в установленому законодавством порядку від повноважень опікуна або піклувальника у разі вчинення ними домашнього насильства стосовно недієздатної особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена; захист прав та представлення інтересів постраждалої особи, яка є недієздатною особою, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування чи в суді (у разі потреби); порушення перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення в установленому законодавством порядку до відповідальності посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними обов'язків під час виявлення та роботи з постраждалими особами, які є недієздатними особами або особами, цивільна дієздатність яких обмежена;

- *навчальні заклади та установи системи освіти під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству*: проводять з учасниками навчально-виховного процесу виховну роботу із протидії домашньому насильству; повідомляють не пізніше однієї доби службу у справах дітей, уповноважені підрозділи органів Національної поліції України у разі виявлення фактів домашнього насильства стосовно дітей або отримання відповідних заяв чи повідомлень; проводять інформаційно-просвітницькі заходи з учасниками навчально-виховного процесу з питань протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей, приділяючи особливу увагу формуванню небайдужого ставлення учнів до постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного інформування вчителів про випадки домашнього насильства, що стали їм відомі, повідомлення про такі випадки до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей; організують роботу *практичного психолога та/або соціального педагога* з постраждалими дітьми; взаємодіють з іншими

суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

- *органи, установи і заклади охорони здоров'я у сфері запобігання та протидії домашньому насильству*: розроблення та затвердження стандарту надання медичної допомоги постраждалим особам або особам, які ймовірно постраждали від домашнього насильства; повідомляють уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про виявлення ушкоджень, що могли виникнути внаслідок вчинення домашнього насильства, а в разі виявлення ушкоджень у дитини - також службу у справах дітей; у разі виявлення тілесних ушкоджень забезпечують в установленому порядку проведення медичного обстеження постраждалих осіб; у разі виявлення ушкоджень сексуального характеру направляють постраждалих осіб на тестування на ВІЛ-інфекцію; надають медичну допомогу постраждалим особам з урахуванням індивідуальних потреб;

- *центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги у сфері запобігання та протидії домашньому насильству*: забезпечення надання безоплатної правової допомоги постраждалим особам у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу», у тому числі на базі загальних та спеціальних служб підтримки постраждалих осіб;

- *загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб у межах своїх повноважень* здійснюють: прийом і розгляд заяв від постраждалих осіб або їхніх представників про отримання допомоги, зокрема соціальних послуг для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; інформування місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України про виявлення фактів домашнього насильства за наявності добровільної поінформованої згоди постраждалих осіб, крім випадків вчинення насильства стосовно дітей та недієздатних осіб або виявлення актів насильства кримінального характеру, коли така згода не вимагається; у разі виявлення факту домашнього насильства стосовно дитини - інформування не

пізніше однієї доби служби у справах дітей та уповноважених підрозділів органів Національної поліції України; оцінку потреб постраждалих осіб; надання постраждалим особам повної та вичерпної інформації про їхні права і можливості отримання ними дієвої допомоги; надання відповідно до компетенції постраждалим особам соціальних послуг, медичної, соціальної, психологічної допомоги на безоплатній основі, сприяння наданню правової допомоги, а також забезпечення тимчасового притулку для таких осіб та їхніх дітей у порядку, передбаченому законодавством; інформування в установленому законодавством порядку місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування про осіб, яким надавалася допомога, та про результати її надання;

- заінтересовані суб'єкти, що надають соціальні послуги із запобігання та протидії домашньому насильству (підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, фізичні особи - підприємці, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, відповідно до законодавства залучаються суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству): виконання пріоритетних завдань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; проведення тренінгів, семінарів, інших заходів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі працівників сфери освіти, сфери охорони здоров'я, працівників правоохоронних органів та для осіб, які належать до вразливих верств населення; виконання програм для постраждалих осіб; надання соціальних послуг постраждалим особам, у тому числі постраждалим дітям, виключно за згодою постраждалих осіб або їхніх законних представників, а якщо батьки, інші законні представники дитини, законні представники недієздатної особи є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини або недієздатної особи - за згодою органу опіки та піклування; проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо форм, проявів і наслідків домашнього насильства, інших заходів у сфері

запобігання та протидії домашньому насильству; утворення спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб і забезпечення їх функціонування [24].

Особливо слід підкреслити, що за законом уповноважені підрозділи органів Національної поліції України зараз здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням сучасних міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків. Наприклад, поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи. Отже, нині в нашій країні поліцейські можуть допомогти жертвам домашнього насильства навіть без звернення до них постраждалої особи, що демократизую захист жертв.

Отже, жертви домашнього насильства – постраждалі особи – за законодавством України мають право на програму протидії цьому насильству через систему різноманітних соціальних послуг та медичну, правову, соціальну, психологічну допомогу, котра здійснюється через спеціальну професійну діяльність - соціальну роботу. Зміст соціальної роботи з жертвами домашнього насильства залежить від віку, статі, стану здоров'я, інших ознак людини та специфіки соціальних установ, закладів, соціальних служб, що протидіють домашньому насильству. Ці соціальні служби поділяються на загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб. Саме до спеціалізованих служб підтримки належать мобільні бригади, соціальну роботу яких з жертвами домашнього насильства розглянемо у наступному параграфі.

1.2. Соціальна робота мобільних бригад з жертвами домашнього насильства (ЖДН)

Відомо, що мобільні бригади, як спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, утворюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства та діють на основі типових положень про спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, затверджених Кабінетом Міністрів України (Постанови КМ №654, №655, №824). Наприклад, саме мобільні бригади створюються на підставі «Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» [38]. Ці бригади, як і інші спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, функціонують в установленому законодавством порядку за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ, організацій, професійних спілок, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, інших джерел, не заборонених законодавством. Суб'єктами створення мобільних бригад можуть бути, крім місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, ще і об'єднані територіальні громади в умовах децентралізації нашої країни, ці суб'єкти самі визначають потребу в організації мобільної бригади та організують забезпечення її функціонування, а також здійснюють контроль за її діяльністю. При цьому слід пам'ятати, що ці бригади не є самостійним соціальним утворенням, оскільки виникають при центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді або інших загальних або спеціалізованих служб підтримки жертв домашнього насильства і є складником, структурним підрозділом засновника або об'єднанням фахівців різних суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству. До речі, до утворення цієї бригади і забезпечення її функціонування в умовах демократизації України можуть долучатися підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, міжнародні організації, іноземні неурядові

організації, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги.

Визначення поняття «мобільна бригада». За «Типовим положенням про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» [38], мобільна бригада це є «спеціалізована служба підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі (далі – постраждалі особи), метою діяльності якої є надання соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насилля, зокрема соціальних послуг з консультування, кризового та екстреного втручання, соціальної профілактики відповідно до їх потреб» [38]. У даному визначенні знайшли відображення провідний зміст діяльності цих бригаад, а також методи та форми соціального обслуговування. Так в Типовому положенні зазначається, що соціальні послуги мобільної бригади надаються шляхом проведення фахової консультації за допомогою телефонного зв'язку, з виїздом у спеціально організованому транспорті до місця проживання (перебування) постраждалих осіб чи іншого вказаного ними місця, у приміщенні загальної чи спеціалізованої служби підтримки жертв домашнього насильства, в іншому приміщенні, визначеному місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування. Мобільна бригада організується з числа штатних працівників соціальної служби або фахівців різних суб'єктів і складається щонайменше з двох осіб - фахівця у сфері психології та у сфері соціальної роботи, у наказі про створення відразу зазначається керівник бригади з числа її працівників. Наприклад, в Чемеровецькій селищній територіальній громаді Хмельницької області мобільна бригада затверджена в складі 6 фахівців, де керівником є заступник голови селищної ради, а крім нього, провідний спеціаліст відділу соціальної політики, начальник юридичного відділу, головний спеціаліст відділу освіти, молоді і спорту, начальник відділу превентивної діяльності відділення поліції, директор інклюзивно-ресурсного центру [17].

Правовими підставами діяльності створених мобільних бригад, крім Конституції України, є Закони України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про Національну поліцію», а також «Положення про мобільну бригаду», яке розробляє кожний суб'єкт створення бригади, але не підставах Типового положення. Кожне таке Положення за вимогами має містити порядок роботи мобільної бригади, протокол безпеки роботи працівників мобільної бригади, форму первинного оцінювання випадку домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, план заходів щодо безпеки постраждалої особи за формами, визначеними Міністерства соціальної політики [38].

Засади діяльності цих бригад тотожні визначеним демократичним основам соціальної роботи з жертвами домашнього насильства в параграфі 1.1., оскільки вони за суттю є структурними підрозділами різноманітних соціальних служб протидії домашньому насильству. А от провідні завдання є специфічними саме для мобільних бригад.

Узагальнено ці завдання соціальної роботи мобільних бригад стосовно жертв домашнього насильства, за Типовим положенням, виглядають таким чином: надання психологічної допомоги постраждалим особам; реагування та надання не пізніше ніж протягом однієї доби *соціально-психологічної допомоги* постраждалим особам, які потребують термінової допомоги, зокрема шляхом кризового та екстреного втручання; інформування постраждалих осіб щодо послуг (медичних, соціальних, психологічних, правових тощо), які вони можуть отримати для подолання наслідків насильства, та щодо надавачів таких послуг, зокрема інших загальних або спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб; роз'яснення постраждалим особам їх прав, визначених законом, можливостей отримання допомоги від суб'єктів та доцільності її отримання [38]. Відповідно до предмета нашого дослідження, слід звернути увагу, що соціально-

психологічна допомога є одним з провідних завдань діяльності мобільних бригад.

Жертвам домашнього насильства соціальні послуги мобільними бригадами надаються незалежно від місця реєстрації постраждалих або місця проживання (перебування), наявності заяви чи повідомлення про вчинення насильства, реєстрації випадку в Єдиному державному реєстрі випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Проте існує обмеження у часі надання соціальних послуг мобільною бригадою. Так, за Типовим положенням, здійснення соціальних послуг жертві за фактом вчинення стосовно неї насильства може тривати не більше ніж три місяці. Інші послуги понад мінімально необхідний обсяг послуг надаються в межах можливостей мобільної бригади.

Мобільна бригада, для того щоби забезпечити жертву домашнього насильства всіма необхідними соціальними послугами та різноманітною соціальною допомогою, передає інформацію про жертву іншим суб'єктам соціальної роботи з нею та співпрацює з ними щодо протидії домашньому насильству. До цієї співпраці належить:

- залучення представників суб'єктів до виїзду мобільної бригади та надання соціально-психологічної допомоги постраждалій особі;
- направлення постраждалих до інших суб'єктів для отримання додаткових послуг та допомоги осіб відповідно до повноважень суб'єктів та індивідуальних потреб постраждалих осіб [38].

Активно беруть участь у соціальній роботі мобільних бригад поліцейські. Наприклад, існують рекомендації їх поведження з жертвою домашнього насильства, які розробили С. Альошкін, О. Даценко, К. Бугайчук, Т. Малиновська: «якщо в особи наявні фізичні ушкодження, надати домедичну допомогу, викликати бригаду швидкої медичної допомоги з обов'язковим зазначенням кількості постраждалих осіб. – проінформувати про можливість написання заяви щодо вчинення правопорушення; – у випадках згоди, зважаючи на фізичний та психологічний стан постраждалої

особи, слід прийняти заяву на місці події та передати її до територіального (відокремленого) органу поліції для реєстрації та вжиття подальших заходів; – якщо особа відмовляється писати заяву, повідомити її про можливість звернення в подальшому до територіального (відокремленого) органу поліції для написання такої заяви» [21, с.24-25].

Саме члени мобільних бригад здійснюють оцінку ризиків домашнього насильства. Оцінка ризиків проводиться у бесіді з жертвою домашнього насильства /або її представником. При цьому з'ясовуються обставини конфлікту та чинники (умови), які створюють або можуть створювати небезпеку для цієї особи. Якщо поліцейський вважає, що постраждала особа перебуває в ситуації, яка може спричинити її смерть або інші тяжкі наслідки, оцінюється як високий рівень небезпеки. У разі високого рівня небезпеки поліцейський уповноваженого підрозділу поліції обов'язково вносить терміновий заборонний припис стосовно кривдника. Якщо на всі запитання отримано відповіді «Без відповіді/Невідомо», то поліцейський уповноваженого підрозділу поліції на свій розсуд може оцінити ситуацію, як таку, що має високий рівень небезпеки. Якщо рівень небезпеки оцінюється як низький або середній, а інші чинники/обставини, що можуть вплинути на рівень небезпеки, відсутні, терміновий заборонний припис стосовно кривдника вноситься на розсуд поліцейського уповноваженого підрозділу поліції. Форма оцінки ризиків вчинення домашнього насильства долучається до матеріалів, зібраних за фактом такого насильства [21].

Соціальну роботу з постраждалими від насильства, зокрема домашнього, вивчали О. Безпалько, І. Зверєва, В. Кузьмінський, В. Оржеховська, Ж. Петрочко, Л. Стрига, С. Толстоухова, Н. Щербак та інші. Проаналізувавши та узагальнивши їх праці систематизуємо види соціальних послуг, які надаються жертвам домашнього насильства. Отже, члени мобільних бригад – соціальні працівники – надають жертвам домашнього насильства протягом трьох місяців соціальні послуги, серед яких: *інформаційні послуги* (проведення бесід, лекцій, відеопоказів щодо сімейної

агресії, подолання кризи сім'ї, негативного впливу сімейного насилля на розвиток кожного члена родини, особливо дітей, зміцнення інституту сім'ї, поширення засад усвідомленого батьківства; поширення інформаційно-просвітницьких матеріалів щодо відповідальності за домашнє насильства, жорстоке поводження з дітьми; інформування про ресурси громади, служби, організації, заклади, установи у сфері протидії домашньому насильству); *соціально-педагогічні послуги* (проведення оцінки потреб дитини та сім'ї в який здійснюється домашнє насильство; проведення бесід, тренінгів, ігор щодо визначення шляхів подолання наслідків домашнього насильства, унеможливлення його в майбутньому; розробка разом з родиною дій щодо подолання домашнього насильства; проведення тренінгів, навчань в інших формах для членів родини щодо зміцнення родинних стосунків, здатності подружжя забезпечувати потреби один одного та дітей, підвищення виховного потенціалу сім'ї; організація сімейних груп взаємодопомоги протидії домашнього насилля; сприяння організації змістовного дозвілля родини; залучення членів родини до суспільно-корисної діяльності; залучення фахівців до соціального супроводу родини тощо); *юридичні послуги* (надання консультацій з чинного законодавства; сприяння в оформленні або відновленні документів, необхідних для протидії домашньому насильству); *соціально-економічні послуги* (сприяння покращенню житлово-побутових умов родини та дитини; сприяння у працевлаштуванні; стимулювання дорослих до економічної активності, ефективного використання наявних ресурсів; представлення інтересів родини перед держадміністрацією з метою вирішення матеріально-побутових проблем (борги за комунальні послуги, брак відповідних вимог для проживання тощо). Соціальні працівники мобільних бригад надають і соціально-психологічну допомогу, яка є провідною для них, але цей вид соціальної допомоги детальніше проаналізуємо в наступному параграфі.

Узагальнюючи матеріали параграфу слід зазначити, що мобільні бригади з протидії домашньому насильству існують масово в нашій країні

всього три роки. Вони є наслідком демократизації суспільства та проведення соціальної політики України щодо зміцнення соціального захисту, надання термінової допомоги постраждалим особам від домашнього насильства. Мобільні бригади є складником спеціалізованих соціальних служб протидії домашньому насильству, кошти на існування яких нині виділяє держава. Діяльність цих бригад активізувалася з прийняттям закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018), а реалізують соціальну роботу вони на підставі «Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» (2018). Соціальна робота мобільних бригад здійснюється через надання медичних, правових, інформаційних, економічних, педагогічних послуг та різних видів соціальної допомоги. Всі ці послуги та допомоги мають відповідні різноманітні технології реалізації. Проте провідною є соціально-психологічна допомога, яка навіть зазначається у офіційній назві цих бригад.

1.3. Особливості соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства щодо відновлення їх соціальної суб'єктності

Перш ніж розкрити сутність параграфу з'ясуємо значення терміну «соціальна допомога» та схарактеризуємо особливості соціально-психологічної допомоги.

Соціальну допомогу досліджували І. Зверева, О. Безпалько, А. Капська, Т. Лях, Ж. Петрочко, В. Толстоухова та інші. У короткому енциклопедичному словнику з соціальної роботи «соціальна допомога» визначається як «система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки і послуг, які надає соціальна служба окремим особам або групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу і повноцінної життєдіяльності» [31, с.155-156]. У цілому

погоджуємося з цим визначенням, але вважаємо, що йому притаманний дещо державницький, а не суспільний характер, тобто скоріше схоже на державну допомогу, а в умовах демократичного суспільства в неї має зміцнюватися громадський характер, оскільки, як вже зазначалося в параграфі 1.2. в діяльності мобільних груп можуть долучатися підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, міжнародні організації, іноземні неурядові організації, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги.

Соціально-психологічну допомогу вивчали Т. Вебер, М. Войтович, М. Дворник, В. Климчук, В. Кочубей, Т. Титаренко, Л. Царенко та інші. У широкому розумінні соціально-психологічна допомога означає різні види надання соціальної допомоги та психологічної, отже, механічне поєднання соціальної і психологічної допомоги, що знайшло віддзеркалення у змісті роботи мобільних бригад. Ще існує думка, що соціально-психологічна допомога – це соціальна допомога психологічними методами і засобами, яка здійснюється для впливу на психіку клієнта, щоб покращити його самовідчуття.

Особливістю такої роботи мобільних груп є *екстрена соціально-психологічна допомога* - формування знань та вмінь проводити індивідуально-психологічний аналіз стану психосоматичного здоров'я людей після пережитих складних/екстремальних життєвих ситуацій; опрацювання психодіагностичних та психотерапевтичних методик для осіб, котрі знаходяться у кризовому стані; набуття навичок з надання екстреної соціально-психологічної допомоги. Наприклад, Т. Жалобна, звітуючи про діяльність мобільної групи при центрі соціальних служб, підкреслює : «Центр – єдиний на Черкащині заклад, який надає соціально-психологічну підтримку і тимчасове житло жертвам домашнього насильства та особам, які опинилися у складних життєвих обставинах»[1].

Слід підкреслити, що за законом в нашій країні соціально-психологічна допомога жертві домашнього насильства мобільною бригадою надається безоплатно. Координує надання мобільною бригадою соціально-психологічних послуг постраждалим особам керівник мобільної бригади.

Мінімально необхідний обсяг послуг мобільною бригадою соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства такий:

- діагностика (оцінювання) психологічного стану постраждалої особи, оцінювання ризиків продовження чи повторного вчинення щодо неї насильства;
- кризове та екстрене втручання з метою негайного усунення або мінімізації наслідків насильства шляхом виклику екстреної медичної допомоги, уповноваженого підрозділу органу Національної поліції, направлення та/або транспортування до притулку для постраждалих осіб, центру медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб тощо;
- надання психологічної допомоги, у тому числі дітям, відповідно до індивідуальних потреб;
- складення плану заходів щодо безпеки постраждалих осіб;
- консультування з питань, пов'язаних з протидією насильству, в тому числі із залученням у разі потреби фахівців інших органів, служб, закладів, установ, організацій;
- надання інформації про найближчі лікувальні заклади, в яких наявні медичні набори термінової постконтактної профілактики ВІЛ/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, і можливості отримати постконтактну профілактику протягом 72 годин з моменту небажаного та/або незахищеного сексуального контакту (в разі потреби);
- проведення заходів із соціальної та реабілітаційної підтримки постраждалих осіб;

- сприяння постраждалим особам в отриманні додаткових послуг (медичних, соціальних, психологічних, правових, забезпечення тимчасового притулку тощо), у тому числі шляхом направлення в разі потреби до відповідних загальних або спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб та/або інших суб'єктів [24].

Серед соціально-психологічних методів (методи впливу на психіку клієнта з метою оптимізації самоуправління жертви домашнього насильства в складній життєвій ситуації) є бесіда, опитування, біографічний метод, метод експертних оцінок, тестування, арттерапія, гештальттерапія, соціально-психологічний тренінг, індивідуальне та групове консультування, аутогенне тренування, медитація, психогімнастика, психопрофілактика та багато іншого [35, с.31-32].

Слід зазначити, що така різноманітна кризова як соціальна, так і психологічна допомога фахівцями мобільних бригад надається за телефоном та за екстремим виїздом на місце домашнього насильства. Проведений аналіз досвіду діяльності мобільних груп регіональних та місцевих Центрів соціальних служб та інших соціальних закладів (за їх сайтами) [1;6;10;41 та ін.], дав змогу з'ясувати, що переважною проблемою жертв домашнього насильства є приниження їх соціальної суб'єктності, аж до її втрати, що заважає людині захистити себе та/або уникнути кризової ситуації завчасно вирішуючи родинно-домашні проблеми. Наприклад, реалізуючи Міську комплексну програму соціального захисту населення Міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Запоріжжя створив мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насилля, до складу якої входять практичний психолог та фахівець з соціальної роботи. Було здійснено 71 виїзд, з них 51 – екстрений. Жертви домашнього насилля – переважно жінки та діти (152 людини). Причинами насилля є зловживання алкогольних напоїв, низький виховний потенціал батьків та дисфункційний розподіл сімейних обов'язків. Фахівці мобільної бригади, відповідно до положення про її діяльність, допомагають скласти

план власної безпеки, навчитися реагувати на прояви агресії, щоб не провокувати насилля тощо. Автори звіту підкреслюють, що «завдяки наявності спеціально організованого транспорту, у фахівців мобільних бригад є можливість індивідуального консультування, навіть в умовах карантину з проведенням всіх протиепідемічних заходів» [41]. Але, на нашу думку, тут йдеться скоріше про пристосування до агресорів, а не про відстоювання власної гідності, захист власних прав, зрозуміло, що ми маємо на увазі дорослих людей.

На наш погляд, мобільні бригади надаючи соціально-психологічну допомогу жертвам домашнього насильства реалізують за суттю кризове втручання. Кризове втручання пояснюється як «оперативна допомога клієнту, який знаходиться в ситуації кризи, подолати певну проблему. Кризове втручання має на меті сприяти позитивному розвитку клієнта через усвідомлення ним проблеми та її наслідків. Кризове втручання орієнтоване на активізацію особистісних ресурсів клієнта для вирішення нагальних проблем» [11, с.307] Отже, усвідомленню проблеми, позитивному розвитку жертви домашнього насильства, активізації її особистісних ресурсів щодо недопущення перетворення себе на жертву в майбутньому сприяє відновлення соціальної суб'єктності постраждалої особи.

Власно кажучи, про те саме йдеться у законі України, коли визначається сутність програми діяльності для жертв домашнього насильства, що це має бути «комплекс заходів, спрямованих на *позбавлення емоційної залежності, невпевненості у собі та формування у постраждалої особи здатності відстоювати власну гідність, захищати свої права у приватних стосунках*, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування» [24], про що вже йшлося у параграфі 1.1.

Вважаємо соціальну суб'єктність тим стрижнем особистості, яка уможлиблює відстоювання власної гідності та захист власних прав людини у соціальному житті, зокрема у сім'ї. Соціальна суб'єктність досліджувалася

А. Белошицьким [2], М. Максимовським [16], Т. Ольховатою [20], А. Рижановою [28; 29], М. Царьовим [43] та іншими. Наприклад, М. Максимовський у кандидатській дисертації наводить такі визначення понять «суб'єктність» та «соціальна суб'єктність»: «суб'єктність – якість особистості, що позначає здатність людини бути стратегом діяльності, ставити цілі, усвідомлювати мотиви, відповідати за свої дії, самостійно вибудовувати й оцінювати їх відповідність тому, що замислив, корегувати мету, вибудовувати плани життя», «соціальна суб'єктність трактується як сутнісна якість суб'єкта (індивіда, групи тощо), що виявляється передусім у його ціннісних орієнтаціях, стратегічному життєвому виборі, соціально-творчій самодіяльності, цілеспрямованій активності» [16, с.66]. Погоджуємося з А. Рижановою, яка стверджує, що «соціальна суб'єктність як профілактика соціального егоїзму, споживацтва, комплексу «раба-господаря», страху свободи особистого вибору є основою соціального розвитку людини, групи, соціуму, їх сходження до найвищих соціальних цінностей, що є провідним завданням соціально-педагогічної діяльності» [28], оскільки автор підкреслює актуальність соціальної суб'єктності для подолання комплексу «раба-господаря», страху свободи вибору, які дуже часто є психологічними підвалинами домашнього насильства. Посилаючись на Бім-Бада, А. Рижанова окреслює шляхи становлення соціальної суб'єктності: «основою становлення соціальної суб'єктності є набуття індивідом відчуття *власної гідності*, яке забезпечується його обранням *свободи волі*. Погоджуємося з Б.Бім-Бадом, що саме *мужність* необхідна соціальному суб'єкту, щоб він міг подолати тягар *відповідальності*, внаслідок володіння свободою волі. Оскільки атрибутом суб'єктності є свідомість, то і соціальна суб'єктність неможлива без *усвідомлення* індивіда *власної суб'єктності*, її оцінювання та вдосконалення, а, також, *захисту* від несприятливих впливів соціуму» [28]; на наш погляд, захисту і від мікросоціуму, яким і є сім'я.

Важливим для нашого дослідження є з'ясування А. Рижановою питання: чи кожна людина є соціальним суб'єктом. Посилаючись на

психологів, науковець підкреслює, що «суб'єктом є будь-який індивід, який цілеспрямовано діє з метою задоволення власних потреб. Проте суб'єктність, на погляд психологів, не є безумовною якістю кожного індивіда, перетворення на суб'єкта відбувається через взаємодію з іншими, у спільній діяльності через формування зацікавленості, активного інтересу, небайдужості до зовнішнього світу тощо. Отже, становлення суб'єктності може відбуватися в процесі виховання, більш того, наприклад, М.Каган розглядає виховання як «сходження до суб'єктності» [28]. Ця цитата доводить, що формування та відновлення соціальної суб'єктності людини відбувається через виховання, таким чином у соціально-психологічній допомозі мобільних бригад жертвам домашнього насильства актуалізується значення соціальної, а саме соціально-педагогічної допомоги з відновлення соціальної суб'єктності постраждалих від насилля.

Узагальнюючи та систематизуючи інформацію дослідників щодо соціальної суб'єктності можна зробити висновок стосовно критеріїв та показників прояву наявності цієї соціальної якості у людини, що є важливим для нашого експериментального етапу дослідження. Отже, критеріями сформованості у людини соціальної суб'єктності є мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий та поведінковий, а показниками – ціннісне ставлення до себе як суб'єкта, повага до власної особистості та вміння захищати себе та відстоювати власні права.

Для відновлення соціальної суб'єктності жертв домашнього насилля потрібна соціально-психологічна допомога широкого профілю, тобто розгалужена соціальна допомога: соціально-правова, соціально-економічна, соціально-медична, соціально-побутова, за провідної ролі соціально-педагогічної. Зрозуміло, що не останнє значення має і суто психологічна допомога. Оскільки зміст інших видів допомоги було розглянуто вище, то зупинимося на соціально-педагогічній допомозі детальніше

Соціально-педагогічну допомогу сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах вивчали: Т. Алексєєнко, А. Капська, О. Міхеєва, Н. Олексюк, І. Пєша, Н. Романова, М. Соляник та інші.

Особливість соціально-педагогічної допомоги полягає у тому, що це є, за О. Безпалько, «різновид соціально-педагогічної діяльності, який здійснюється у певній соціальній інституції та спрямований на точно визначений об'єкт впливу» [5, с. 186-187]. Автор також зазначає, що про соціально-педагогічну допомогу може вестися мова, коли соціальний педагог працює з конкретною особистістю чи соціальною групою на рівні «суб'єкт-суб'єктної взаємодії». О. Безпалько підкреслює, що в процесі соціально-педагогічної допомоги, залежно від проблем соціальних груп, реалізуються профілактичні, реабілітаційні, культурно-дозвільні, просвітницькі та інші програми. Соціально-педагогічну допомогу здійснюють фахівці соціальної сфери (соціальні педагоги, соціальні працівники, психологи тощо) і волонтери [там само].

Таким чином, відновлення соціальної суб'єктності жертв домашнього насильства фахівцями мобільних бригад розглядається нами як реабілітаційні програми соціально-педагогічної допомоги (як різновиду соціально-психологічної допомоги) постраждалим. Це відновлення здійснюється переважно методами соціально-педагогічної роботи – «сукупність прийомів і способів, які використовуються для стимулювання і розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв'язання проблем клієнтів та досягнення різноманітних професійних завдань соціального педагога» [11, с.307].

Отже, узагальнюючи матеріали параграфу, можна зробити висновок, що соціально-психологічна допомога мобільних бригад жертвам домашнього насильства має комплексний характер і складається з різноманітних видів допомог: правової, медичної, економічної, побутової тощо. При цьому домінуючим видом допомоги є психологічна. Отже, соціальна робота

мобільних бригад має значну кількість технологій діяльності відповідно до видів допомог, які надаються (соціально-медична, соціально-правова, соціально-побутова тощо). Відновлення соціальної суб'єктності ЖДН потребує розробки технології соціально-педагогічної допомоги. Особливістю соціально-психологічної допомоги мобільних бригад є кризове втручання, особливо коли йдеться про загрозу здоров'ю та життю жертви домашнього насильства. Кризове втручання спрямоване на відновлення ресурсів людини вирішувати власні проблеми, зокрема щодо своєї жертвовності. Відновлення соціальної суб'єктності жертви домашнього насильства сприяє усвідомленню власної проблеми, розвиток в собі якостей, необхідних для її вирішення, спираючись на допомогу відповідних соціальних закладів. Відновлення соціальної суб'єктності жертви домашнього насильства потребує зміцнення та підсилення соціально-педагогічної допомоги в діяльності мобільних бригад. Показниками відновлення соціальної суб'єктності є ціннісне ставлення до себе як суб'єкта, повага до власної особистості та вміння захищати себе та відстоювати власні права в сімейному соціальному середовищі. Вдосконалення соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства через соціально-педагогічну допомогу відновленню їх соціальної суб'єктності потребує на обґрунтування відповідних технологій, що заплановано у наступному розділі.

Висновки до розділу 1

Жертви домашнього насильства – постраждалі особи – за законодавством України мають право на програму протидії цьому насильству через систему різноманітних соціальних послуг та медичну, правову, соціальну, психологічну допомогу, котра здійснюється через спеціальну професійну діяльність - соціальну роботу. Зміст соціальної роботи з жертвами домашнього насильства залежить від віку, статі, стану здоров'я, інших ознак людини та специфіки соціальних установ, закладів, соціальних

служб, що протидіють домашньому насильству. Ці соціальні служби поділяються на загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб. Саме до спеціалізованих служб підтримки належать мобільні бригади.

Мобільні бригади з протидії домашньому насильству існують масово в нашій країні всього декілька років. Вони є наслідком демократизації суспільства та проведення соціальної політики України щодо зміцнення соціального захисту, надання термінової допомоги постраждалим особам від домашнього насильства. Мобільні бригади є складником спеціалізованих соціальних служб протидії домашньому насильству, кошти на існування яких нині виділяє держава. Діяльність цих бригад активізувалася з прийняттям закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018), а реалізують соціальну роботу вони на підставі «Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» (2018). Соціальна робота мобільних бригад здійснюється через надання медичних, правових, інформаційних, економічних, педагогічних послуг та різних видів соціальної допомоги, які реалізуються через відповідні технології. Проте провідною є соціально-психологічна допомога, яка навіть зазначається у офіційній назві цих бригад.

Особливістю соціально-психологічної допомоги мобільних бригад є кризове втручання, особливо коли йдеться про загрозу здоров'ю та життю жертви домашнього насильства. Кризове втручання спрямоване на відновлення ресурсів людини вирішувати власні проблеми, зокрема щодо своєї жертвності. Відновлення соціальної суб'єктності жертви домашнього насильства сприяє усвідомленню власної проблеми, розвиток в собі якостей, необхідних для її вирішення, спираючись на допомогу відповідних соціальних закладів. Відновлення соціальної суб'єктності жертви домашнього насильства потребує зміцнення та підсилення соціально-педагогічної допомоги в діяльності мобільних бригад. Показниками відновлення соціальної суб'єктності є ціннісне ставлення до себе як суб'єкта,

повага до власної особистості та вміння захищати себе та відстоювати власні права в сімейному соціальному середовищі. Вдосконалення соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства через соціально-педагогічну допомогу відновленню їх соціальної суб'єктності потребує на обґрунтування відповідних технологій.

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ МОБІЛЬНИХ БРИГАД З СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА З ВІДНОВЛЕННЯ ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ

2.1. Обґрунтування технології соціальної роботи мобільних бригад з соціально-психологічної допомоги ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності

Для обґрунтування технології потрібні теоретичні засади (були проаналізовані в I розділі) та практичні. Узагальнення опублікованого досвіду теж були розглянуті на попередньому етапі. Зараз діагностуємо існуючий стан соціальної роботи мобільної бригади з соціально-психологічної допомоги ЖДН, яка бере участь в експерименті. Місто Костянтинівка Донецької області – Містом вільним від насильства (одним з 15 в Україні). Експериментальною базою дослідження є Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги Костянтинівського міського центру соціальних служб Костянтинівської міської ради, вона є однією з восьми, діючих в Донецькій області. Спеціалісти мобільної бригади соціально-психологічної допомоги Костянтинівського міського центру соціальних служб та відповідальна особа за прийняття та реєстрацію повідомлень про вчинення домашнього насильства взяли участь у спеціалізованому поглибленому Навчальному курсі з підготовки місцевих експертів-консультантів з питань розбудови муніципальної системи запобігання та протидії домашньому насильству за проектом «Міста, вільні від домашнього насильства» Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA), за підтримкою уряду Великої Британії, про що мають відповідні сертифікати [14].

Схарактеризуємо цю бригаду. Мобільна бригада створена з лютого 2020 при Костянтинівському міському центрі соціальних служб для сім'ї,

дітей та молоді за рахунок коштів місцевого бюджету. До складу мобільної бригади входить *психолог, фахівець із соціальної роботи*. На жаль, відсутній соціальний педагог. Метою діяльності мобільної бригади є надання соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, зокрема соціальних послуг з консультування, кризового та екстреного втручання, соціальної профілактики відповідно до їх потреб. Кожна людина, яка постраждала від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі може отримати низку послуг: надання психологічної допомоги постраждалим особам, психологічного консультування, включаючи екстрену допомогу; діагностування соціально-психологічного стану потерпілої особи і ризиків повторного вчинення насильства; консультування з питань попередження насильства; консультування з соціально-правових питань; сприяння постраждалим особам в отриманні додаткових послуг (медичних, соціальних, психологічних, правових, забезпечення тимчасового притулку тощо), у тому числі шляхом направлення в разі потреби до відповідних загальних або спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб та/або інших суб'єктів;- роз'яснення постраждалим особам їх прав, визначених законом, можливостей отримання допомоги від суб'єктів та доцільності її отримання; провадження інформаційно-просвітницької діяльності (у тому числі розповсюдження серед населення відповідних інформаційних матеріалів) щодо форм, проявів та наслідків насильства, формування нетерпимого ставлення громадян до цих явищ, а також щодо заходів у сфері запобігання та протидії насильству; надання інформації про найближчі лікувальні заклади, в яких наявні медичні набори термінової постконтактної профілактики ВІЛ/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, і можливості отримати постконтактну профілактику протягом 72 годин з моменту небажаного та/або незахищеного сексуального контакту (в разі потреби); інформування осіб, які вчинили гендерно-зумовлене і домашнє насильство про відповідальність за такі правопорушення. Робота фахівців мобільної бригади здійснюється згідно графіку роботи Костянтинівського

міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з 8:00 до 17:00 (понеділок-четвер), з 8:00-15:45 (п'ятниця). Телефонний номер, за яким постраждала особа може звернутися +380501735902 з 8:00 до 17:00 (згідно графіку роботи), після 17:00 на телефон національної "гарячої лінії" з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації 0 800 500 335 або 386 (короткий номер з мобільного) [14; 39]. Як бачимо, діяльність Костянтинівської мобільної бригади відповідає Типовому положенню про такі бригади. Робота щодо відновлення соціальної суб'єктності з жертвами домашнього насильства не проводилося, незважаючи на те, що до третьої частини постраждалих, стали жертвами не перший раз.

Оскільки практична складова диплому проводилася в 2021 році. Тому наведемо данні за 9 місяців цього року. Методом аналізу документів (планів роботи, звітів тощо) було виявлено, що за цей час мобільна бригада отримала 162 повідомлення про домашнє насильство, в наслідок яких було здійснено 56 виїздів. Мобільна бригада відвідала 122 родини, в яких виховується 109 дітей. Загалом серед постраждалих виявлено: жінки - 102 особи; дітей – 21; чоловіків – 8 осіб. Експериментальна робота проводилася з ЖДН – жінкам 102 особи, оскільки серед них третина, які постраждали вдруге і навіть втретє.

Було проведене діагностування соціально-психологічного стану потерпілої особи і ризиків повторного вчинення насильства щодо виявлення у жертв домашнього насильства рівня соціальної суб'єктності, що попереджає перетворення людини на жертву, як це було доведено в параграфі 1.3. Нижче у таблиці 2.1. наведені критерії, показники та діагностичний інструментарій.

Таблиця 2.1

Критерії, показники, методики діагностування соціальної суб'єктності ЖДН

№ п/п	Критерій	Показники соціальної суб'єктності жертв домашнього насильства	Методика оцінки
1	Мотиваційно-ціннісний	Ціннісне ставлення до себе як до суб'єкта	Визначення життєвих цінностей особистості (Must-тест) (П.Н. Іванов, Е.Ф. Колобова) Діагностика мотиваційної структури особистості (В.Э. Мильман)
2	якостей особистості	Повага до власної особистості	Тест на соціальну креативність, опитувальник „Готовність до соціальної відповідальності” (ГСО, І.А.Панарин, 2005)
3	поведінковий	Вмінні захищати себе та відстоювати власні права	Спостереження, діагностика комунікативних та організаційних схильностей (КОС-2)

Мотиваційно-ціннісний критерій аналізувався за допомогою методики визначення життєвих цінностей особистості (Must-тест, П. Іванов, Е. Колобова). Ця методика є однією з різновидів вербальних проєктивних тестів. Дозволяє визначити життєві цілі-цінності. Діагностики мотиваційної структури особистості (В. Мильман). Методика має за мету визначити стійкі тенденції розвитку особистості, перш за все, забезпечення соціального статусу та ін. Опитувальник „Готовність до соціальної відповідальності” (ГСВ, І. Панарін, 2005). Опитувальник має 69 питань та дві шкали: компетентності (39 питань), готовності (30 питань). Шкала компетентності за формою та змістом відповідає соціальній відповідальності лідера, що включає підшкали – широти та міри відповідальності за змістом та за формою. Шкала готовності виявляє персональну позицію прийняття відповідальності, що включає підшкали – установка на прийняття соціальної відповідальності, на уникання соціальної відповідальності, схильність до атрибуції соціальної відповідальності, досвід соціальної відповідальності на рівні мікро- та мікросоціального оточення. Це дозволяє оцінити рівень вмотивованості як запоруки вдосконалення особистих якостей жертви

домашнього насильства. Методика КОС-2 містить 40 запитань і шляхом відповідей на них дозволяє окремо визначити комунікативні та організаторські нахили особистості. Сформованість свідчить про те, що особа швидко орієнтуються у проблемних ситуаціях, ініціативна, приймає самостійні рішення, можуть відстоювати власну думку і домагаються від інших підтримки власних рішень, наполегливі у діяльності.

Аналіз результатів діагностування 102 жінок-жертв домашнього насильства за всіма показниками відповідно до трьох рівнів (високий, середній, низький) виявив такі дані соціальної суб'єктності серед постраждалих жінок, представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати первинного діагностування рівня соціальної суб'єктності жінок-жертв домашнього насильства за всіма критеріями в абсолютних числах та %

Рівні соціальної суб'єктності	Жінки- жертви домашнього насильства
Високий	0% (-)
Середній	41%(42)
Низький	59%(60)
Усього	100% (102)

Таким чином, серед 102 жінок жодна не має високого рівня соціальної суб'єктності, отже, це не в останню чергу сприяло перетворенню їх на жертв. У 60 (59%) постраждалих низький рівень соціальної суб'єктності, аналіз довів що серед них понад третина вже не перший раз ставали жертвами домашнього насильства і є ризики повторного вчинення насильства над ними. Середній рівень соціальної суб'єктності у 42 (41%) жертв домашнього насильства, які переважно вперше зазнали насильства. Таким чином, за результатами первинної діагностики нами було визначено контрольну та експериментальні групи. До контрольної групи належать 42 жінки із

середнім рівнем соціальної суб'єктності, а до експериментальної – 60 із низьким рівнем.

Отже, діагностика діяльності Костянтинівської мобільної бригади виявила відсутність соціально-психологічної допомоги з відновлення соціальної суб'єктності жертв домашнього насильства. Експериментальна робота проводитиметься із жінками-ЖДН, оскільки їх більшість серед постраждалих, виявлених мобільною бригадою, сама така кількість необхідна для проведення експерименту. Діагностика рівня соціальної суб'єктності жінок-ЖДН дала змогу практично підтвердити необхідність обґрунтування технології щодо відновлення соціальної суб'єктності постраждалих жінок, а крім того, визначитися з контрольною та експериментальною групами.

Проведена діагностика, стала практичною основою для обґрунтування технології соціально-психологічної допомоги мобільної бригади жертвам домашнього насильства з відновлення їх соціальної суб'єктності. А це потребує на з'ясування сутності технологій, соціальних технологій.

Термін «технологія», за А. Капською, визначається як «спосіб реалізації людьми конкретного складного процесу шляхом розподілу його на систему послідовних, взаємопов'язаних процедур і операцій, які виконуються більш-менш однозначно і орієнтовані на ефективне досягнення поставленої мети» [11, с.107].

Р. Вайнола в «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» зазначає, що „технологія соціальна – (грецькою *techne* – майстерність, мистецтво, уміння) – сукупність прийомів і способів одержання, обробки чи переробки; опис виробничих процесів, інструкцій з виконання, технологічні правила, вимоги, карти, графіки, сукупність методів, прийомів та впливів, що застосовується для досягнення мети соціального розвитку» [5, с. 510-511]. Відновлення соціальної суб'єктності жінок-ЖДН, таким чином, потребує саме соціальної технології, оскільки йдеться про соціальний розвиток цих жінок. Крім того, наша технологія має ознаки і соціально-педагогічної, оскільки відновлення соціальної суб'єктності не може відбуватися без

соціально-педагогічних засобів та підходів до діяльності. Особливості соціально-педагогічних технологій вивчали Р. Вайнола, Н. Заверико, С. Харченко та ін..

Соціально-педагогічна технологія, як і всі технології, має власну структуру: суб'єкт-об'єктний елемент, змістовно-цільовий, організаційно-методичний, з реалізації соціально-педагогічної дії, результативний. Отже, реалізується певна система соціальної діяльності.

Суб'єктом здійснення технології є соціальний педагог (інші фахівці: психолог, соціальний працівник, медик, юрист та інші), а об'єктом – жінки-ЖДН.

Мета відновлення соціальної суб'єктності цих жінок.

Організаційно-методично технологія соціально-педагогічна діяльність з відновлення соціальної суб'єктності поділяється на 3 етапи: підготовчий, безпосереднє відновлення соціальної суб'єктності, загартування відновленої соціальної суб'єктності жінок-ЖДН.

1 етап Підготовчий має метою підготовку та консолідацію фахівців, волонтерів щодо досягнення мети діяльності. Суб'єктом тут виступає соціальний педагог як спеціаліст з соціального розвитку людини. Об'єктом є психолог та соціальний працівник з мобільної бригади; медик, правознавець, фахівець з центру зайнятості, бібліотекар міської бібліотеки, священнослужитель, волонтери-жінки, які подолали статус жертви та інші (в залежності від психосоціальних особливостей жертв домашнього насильства). Результат: створення координаційної групи соціального середовища жінок-ЖДН, яка сприятиме відновленню соціальної суб'єктності постраждалих та підтримає їх в територіальній громаді. Зміст роботи спрямований на: оволодіння представниками майбутньої координаційної групи сутності та специфіки соціальної суб'єктності для соціального розвитку людини, зокрема жінки-жертви домашнього насильства; усвідомлення психосоціальних особливостей жінок-ЖДН, що заважають відновленню їх соціальної суб'єктності та впливають на спілкування з ними;

набуття навичок використання методів, форм та соціально-педагогічної діяльності з соціального розвитку людини тощо. Форми роботи: відео-презентації, віртуальний майстер-клас, мозковий штурм, метод кейсів, використання контенту кіберпростору, створення віртуальної бібліотеки за темою тощо.

II етап *Безпосереднє відновлення соціальної суб'єктності* жінок – ЖДН. Суб'єктом діяльності є всі представники координаційної групи, які виконують завдання відповідно їх професії та підготовленості на попередньому етапі. Об'єкт – жінки-ЖДН. Зміст діяльності спрямований на: заохочення жінок-ЖДН до взаємодії та спілкування з координаційною групою, подолання бар'єру їх закритості; на подолання невпевненості жінок у собі; на відновлення або формування ціннісного ставлення до себе як суб'єкта, зокрема сімейного життя, відчуття власної гідності; розвиток поваги жінки до власної особистості; формування вмінь жінки-ЖДН захищати себе, відстоювати власні права в родинному середовищі. Результат: усвідомлення жінками-ЖДН цінності соціальної суб'єктності для їх соціального розвитку та загального благополуччя. Форми роботи: презентація зарубіжного досвіду, дискусії, мозкові штурми, форум-театри, костюмовані бали, виставки віртуальної бібліотеки, колажі, віртуальні екскурсії, тренінги.

III етап *Загартування відновленої соціальної суб'єктності жінок-ЖДН*. Суб'єктом є жінки, які відновили соціальну суб'єктність. Об'єкт – жіноцтво територіальної громади, особливо жінки, які знаходяться в складних життєвих обставинах. Мета – зміцнення та загартування відновленої соціальної суб'єктності жінок-ЖДН. Зміст діяльності профілактика домашнього насильства в територіальній громаді постраждалими задля унеможливлення ризиків повторного вчинення насильства. Форми роботи: створення блогів, сайтів протидії домашньому насильству, проведення флешмобів, акцій, долучення до міжнародних акцій протидії домашньому насильству.

Результативний компонент технології. Результат підвищення рівня соціальної суб'єктності жінок-ЖДН. Критерії: мотиваційно-ціннісний, якості особистості, поведінковий. Показники: ціннісне ставлення до себе як суб'єкта, повага до власної особистості, вміння захищати себе та відстоювати власні права в сімейному соціальному середовищі. Рівні: високий, середній, низький.

Таким чином, діагностика діяльності Костянтинівської мобільної бригади з надання соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства підтвердила актуальність розробки технології з відновлення соціальної суб'єктності постраждалих, оскільки така діяльність на системній основі співробітниками мобільної бригади не проводиться. Аналіз досвіду доводить, що третина жертв стає повторно постраждалою особою, а іноді і втретє. Діагностика рівня соціальної суб'єктності у жінок-ЖДН підтвердила її низький рівень у 60 (59%) осіб зі 102. Технологія соціально-психологічної допомоги мобільної бригади жертвам домашнього насильства з відновлення їх соціальної суб'єктності має ознаки соціальної і навіть соціально-педагогічної технології, оскільки вона спрямована на соціальний розвиток людини та і реалізується педагогічними засобами. Процес відновлення соціальної суб'єктності складається з трьох етапів: підготовчого, безпосереднє відновлення соціальної суб'єктності жінок-ЖДН, загартування соціальної суб'єктності жінок-ЖДН. Результатом є підвищення рівня соціальної суб'єктності.

2.2. Експериментальна перевірка технології соціально-психологічної допомоги мобільних бригад з ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності

Для реалізації технології соціально-психологічної допомоги мобільних бригад ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності було розроблено відповідну програму, що за суттю є алгоритмом реалізації технології.

Програма в табличній формі наведена в Додатку Г. Отже, зміст діяльності, форми роботи наведені в програмі, тому тут розкриємо особливості її реалізації.

На підготовчому етапі найскладніше було переконати керівництво Костянтинівського міського ЦСССДМ у необхідності такої технології для мобільної бригади, яка здійснює методика соціальної роботи кризового втручання. Але програму підтримали психолог та соціальний працівник мобільної бригади, які доводили її корекційно-профілактичний характер, її значення для запобігання ризиків повторного вчинення насильства. Проте після її презентації та активного обговорення дискусійного плану, програма зазнала збагачення переважно в двох основних розділах щодо соціально-психологічної консультативної та тренінгової роботи. Мета підготовчого етапу – створення координаційної групи, проте вона не могла бути створена примусово, а без неї один соціальний педагог не міг би самотужки реалізувати програму. На щастя, фахівці ЦСССДМ добровільно погодились брати участь в програмі, навіть зацікавилися нею. Це було добре, оскільки з їх допомогою вдалося залучити фахівців територіальної громади: медиків, поліцейських, представників центру зайнятості, юристів, економістів, шеф-кухаря ресторану та інших, а також волонтерів: популярного в місті блогера, представника міського телебачення, місцевих бізнесменів, бізнес леді – в минулому жертв домашнього насильства та інших. У підготовці останніх найефективнішими формами виявилися: відео-презентації зарубіжного досвіду «Цивілізований світ проти домашнього насильства», віртуальний майстер-клас «Соціальна допомога ЖДН», метод кейсів, використання контенту кіберпростору, психологічна консультація «Психосоціальні особливості жінки-жертви домашнього насильства», майстер-клас «Соціально-педагогічні засоби відновлення соціальної суб'єктності», колективне створення віртуальної бібліотеки за темою, майстер-клас «Методика рівний-рівному». У процесі навчання, у дискусіях та соціальних акціях сформувалась координаційна група, ядром якої були п'ять фахівців

(соціальний педагог, психолог та соцпрацівник мобільної бригади та два спеціаліста ЦСССДМ), а всього було 18 фахівців та волонтерів, які зустрічались на віртуальних нарадах, де аналізувався хід виконання програми, а брали участь у її реалізації в міру необхідності. Підготовчий етап відбувався з червня по серпень 2021 року.

Другий етап Безпосереднє відновлення соціальної суб'єктності жінок-ЖДН проходив з вересня по жовтень 2021 року. Оскільки експериментальна група складалася з 60 жінок, то робота проводилася в групах по 10-15 жінок, в яких головували представники ядра координаційної групи. Фахівцям допомагали волонтери та спеціалісти з територіальної громади. Жінки брали участь добровільно, час проведення соціально-психологічної роботи приходилося узгоджувати, щоб жінкам-ЖДН було зручно. Деякі форми роботи проводилися по два-три рази, щоби охопити всіх жінок, тому якість їх проведення весь час вдосконалювалася. Особливо складно було організувати перший напрям цього етапу - *відновлення або формування ціннісного ставлення до себе як суб'єкта*, з його процесами: а) зміна ставлення до себе, б) відновлення власної гідності. Оскільки ці жінки не звикли звертати увагу на себе, власні проблеми-потреби, тому вважали спілкування з фахівцями зайвим, що відволікає їх від домашніх справ. Тому організована екскурсія в харківський дельфінарій «Немо» мала за мету «вирвати» жінок-ЖДН з традиційних умов існування, зорганізувати та об'єднати їх. Вважаємо, що це вдалося, оскільки з 60 жінок експериментальної групи поїхали на екскурсію 54, тим більше що вона була безкоштовна повністю (витрати на автобус, білети, обід в кафе взяв на себе косянтинівський бізнесмен-волонтер).

Для формування довіри жінок до пропозицій координаційної групи та їх зацікавленості в участі соціальний педагог запропонувала провести гримований-костюмований бал «Світ мій дзеркальце, скажи», який підтримала фінансово-матеріально волонтер-господиня цеху жіночого одягу. Бал проводився три рази, загальна кількість учасниць жінок-ЖДН була 58 осіб. Мета була досягнута, жінки розкріпостилися, відчули себе молодими,

красунями, навіть запропонували зустріч з косметологом. Лише після цього їм була презентована програма, щоб вони свідомо брали в ній участь. Але все ж таки наступною формою роботи стала театралізація за вибором жінок «Попелюшки». Проведена робота дала змогу перейти до таких форм роботи, як: психологічна бесіда «Призма власного «Я», віртуальна дискусія «Чи можна любити інших, коли не любиш себе», що безумовно вплинуло на зміну ціннісного ставлення до себе як суб'єкта у жінок-ЖДН.

Другий напрям другого етапу – *розвиток поваги до власної особистості* – відбувався вже з більшою самоорганізацією жінок, вони відповідальніше ставилися до власної участі, заохочували інших членів експериментальної групи, утворили групу в Вайбері для постійного зв'язку. Були проведені всі заплановані види соціально-психологічної допомоги: групова консультація соціального працівника мобільної бригади «Культура сімейного спілкування», віртуальна презентація представника Костянтинівської поліції «Б'є, значить любить?», дискусія «Вимоги сучасної родини до жінки та вимоги сучасної жінки до родини», бесіда-презентація «Український закон на боці жінки», презентація віртуального контенту «Ні» дискримінації жінки у світі!», конкурс «Кращий кулінар Костянтинівки», віртуальна виставка «Жінки-дружини, жінки-професіонали», свято-готування «Обід з нічого» у місцевому кафе, віртуальна вікторина «Дитячі хвороби та народна медицина», виставка-продаж «Hand Meі», колаж сімейних фото «Радість материнства». Всі заходи проводилися за фінансово-матеріальної підтримки волонтерів – костянтинівських бізнесменів. Спостереження фахівців мобільної бригади підтверджували зміни, що відбувалися з соціальною суб'єктністю жінок-ЖДН.

На жаль, ми не встигли повністю провести всі заплановані форми соціально-психологічної допомоги мобільної бригади жінкам-ЖДН з програми реалізації відповідної програми з відновлення їх соціальної суб'єктності. Тобто реалізація технології продовжується, а ми вимушені

провести попередній аналіз її ефективності для оформлення даних в дипломній роботі.

Таким чином, реалізація обґрунтованої технології через відповідну програму ускладнювалася незрозумінням керівництва ЦСССДМ щодо доцільності програми та небажанням жінок-ЖДН відірватися від домашніх справ. Проте підтримка членів мобільної бригади, волонтерів-бізнесменів та фахівців територіальної громади Костянтинівки уможливили реалізацію програми. Наступність і системність роботи, перехід від більш простих форм, через поступове ускладнення до інтелектуальніших та теоретичних, забезпечили формування координаційної групи фахівців та волонтерів на чолі з мобільною групою і об'єднали жінок-ЖДН, викликали у них зацікавленість. Бажання та відповідальність за участь в програмі. Залучення волонтерів сприяло поширенню інформації про проведення програми, викликало інтерес до неї в територіальній громаді, що зміцнило повагу до неї у постраждалих жінок, а, отже, і позитивно впливало на відновлення їх соціальної суб'єктності, що спостерігали психолог та соціальний працівник мобільної бригади та інші фахівці Костянтинівського ЦСССДМ.

2.3. Аналіз ефективності технології соціальної роботи мобільних бригад з соціально-психологічної допомоги ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності

Повторна діагностика проводилася як в контрольній групі жінок-ЖДН (42), так і в експериментальній групі (60) постраждалих. Були застосовані ті самі діагностичні методики, що і за первинної діагностики. Оскільки технологія ще продовжує реалізовуватися, то повторна діагностика, проведена нами, має характеристики попередніх, а не остаточних результатів. Результати повторної діагностики наведені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати повторного діагностування рівня соціальної суб'єктності жінок-ЖДН за всіма критеріями у %

Рівні соціальної суб'єктності	Жінки-ЖДН Експериментальна група	Жінки-ЖДН Контрольна група
Високий	0% (0)	0% (0)
Середній	67% (40)	90% (38)
Низький	33% (20)	10% (4)
Усього	100% (60)	100% (42)

Аналіз результатів повторної діагностики свідчать про значне покращення рівня соціальної суб'єктності в експериментальній групі. Так з 60 жінок 40 (67%) постраждалих підвищили рівень соціальної суб'єктності з низького до середнього. На жаль, 20 постраждалих (33%) залишилися на низькому рівні, але зважаючи на те, що реалізація технології триває, то можливі ще покращення результатів. Проте контрольна група, жінки-ЖДН якої знаходилися на середньому рівні соціальної суб'єктності і з якими не проводилася експериментальна діяльність, знизили рівень соціальної суб'єктності або залишилися на попередньому рівні. Так з 4 жінками відбулося повторне вчинення насильства, саме у них і знизився рівень соціальної суб'єктності з середнього на низький.

Порівняння результатів первинного та повторного діагностування рівнів соціальної суб'єктності жінок-ЖДН наведені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Порівняння результатів первинного та повторного діагностування рівнів соціальної суб'єктності жінок-ЖДН за всіма критеріями у %

Рівні соціальної суб'єктності	Жінки-ЖДН Експериментальна група		Жінки-ЖДН Контрольна група	
	До	Після	До	Після
Високий	0% (0)	0% (0)	0% (0)	0% (0)
Середній	0% (0)	67% (40)	100% (42)	90% (38)
Низький	100% (60)	33% (20)	0% (0)	10% (4)
Усього	100% (60)	100% (60)	100% (42)	100% (42)

Дані, зазначені в таблиці 2.4, свідчать, що за термін реалізації технології ані в експериментальній, ані в контрольній групі не було виявлено жінок-ЖДН, у яких би підвищився рівень соціальної суб'єктності до високого. Звісно, що до експериментальної групи, то ще можуть бути позитивні зміни у когось з тих 40 (67%) жінок, у яких підвищився рівень соціальної суб'єктності з низького до середнього. Вважаємо 67%, що це значна перемога впровадженій технології, адже у контрольній групі, на жаль, відбулися негативні зміни, у 4 (10%) жінок-ЖДН знизився рівень соціальної суб'єктності з середнього до низького. За спостереженнями співробітників мобільної групи, а також соціальних працівників Костянтинівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, психосоціальний стан жінок експериментальної групи значно покращився, наприклад, повага до власної особистості у них почала проявлятися у запереченні дітям та чоловікам підвищувати голос на них, вони стали брати активну участь у вирішенні щодо витрат сімейного бюджету, відстоюючи своє право на часту з нього; за рекомендаціями соціального педагога наполягли на встановленні щотижневого «Дня Матері», що виявилось надзвичайно корисним не лише для жінки-матері, але й для всіх членів родини. Приблизно 10% жінок з 40 стали соціально активні, беручі участь у вирішенні проблем територіальної

громади, працюючи волонтерками з жінками-жертвами домашнього насильства за методикою «рівний-рівному», організовуючи «вуличні дитячі садочки» та «ігрові групи» для багатодітних та інших матерів. Декілька жінок виявляють соціальну творчість, пропонуючи проведення соціальних акцій, флешмобів. Можливо з часом саме у них зміниться рівень соціальної суб'єктності на високий, але це з'ясується остаточно після впровадження технології повністю. Проте і зараз позитивний ефект технології підтвердився повністю.

Таким чином, навіть частково реалізована технологія соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства з відновлення їх соціальної суб'єктності за результатами аналізу її ефективності виявилася надзвичайно корисною для постраждалих жінок, оскільки 67% (40) підвищили рівень соціальної суб'єктності з низького до середнього. На жаль, ніхто зі 102 жінок, що брали участь у діагностиках, не піднявся до високого рівня. Проте це може змінитися до кінця проведення експерименту з впровадження технології, оскільки за спостереженнями фахівців координаційної групи декілька жінок-ЖДН у процесі реалізації технології проявляли навіть соціальну творчість. У контрольній групі не лише не відбулися позитивні зміни, хоча 42 жінки мали середній рівень соціальної суб'єктності, але навіть у 4 (10%) постраждалих від домашнього насильства знизився рівень соціальної суб'єктності з середнього на низький.

Висновки до розділу 2

Діагностика діяльності Костянтинівської мобільної бригади з надання соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства підтвердила актуальність розробки технології з відновлення соціальної суб'єктності постраждалих, оскільки така діяльність на системній основі співробітниками мобільної бригади не проводиться. Аналіз досвіду доводить, що третина жертв стає повторно постраждалою особою, а іноді і втретє.

Діагностика рівня соціальної суб'єктності у жінок-ЖДН підтвердила її низький рівень у 60 (59%) осіб зі 102. Технологія соціально-психологічної допомоги мобільної бригади жертвам домашнього насильства з відновлення їх соціальної суб'єктності має ознаки соціальної і навіть соціально-педагогічної технології, оскільки вона спрямована на соціальний розвиток людини та і реалізується педагогічними засобами. Процес відновлення соціальної суб'єктності складається з трьох етапів: підготовчого, безпосереднє відновлення соціальної суб'єктності жінок-ЖДН, загартування соціальної суб'єктності жінок-ЖДН. Результатом є підвищення рівня соціальної суб'єктності.

Реалізація обгрунтованої технології через відповідну програму ускладнювалася нерозумінням керівництва ЦСССДМ щодо доцільності програми та небажанням жінок-ЖДН відірватися від домашніх справ. Проте підтримка членів мобільної бригади, волонтерів-бізнесменів та фахівців територіальної громади Костянтинівки уможливили реалізацію програми. Наступність і системність роботи, перехід від більш простих форм, через поступове ускладнення до інтелектуальніших та теоретичних, забезпечили формування координаційної групи фахівців та волонтерів на чолі з мобільною групою і об'єднали жінок-ЖДН, викликали у них зацікавленість. Бажання та відповідальність за участь в програмі. Залучення волонтерів сприяло поширенню інформації про проведення програми, викликало інтерес до неї в територіальній громаді, що зміцнило повагу до неї у постраждалих жінок, а, отже, і позитивно впливало на відновлення їх соціальної суб'єктності, що спостерігали психолог та соціальний працівник мобільної бригади та інші фахівці Костянтинівського ЦСССДМ.

Навіть частково реалізована технологія соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства з відновлення їх соціальної суб'єктності за результатами аналізу її ефективності виявилася надзвичайно корисною для постраждалих жінок, оскільки 67% (40) підвищили рівень соціальної суб'єктності з низького до середнього. На жаль,

ніхто зі 102 жінок, що брали участь у діагностиках, ну піднявся до високого рівня. Проте це може змінитися до кінця проведення експерименту з впровадження технології, оскільки за спостереженнями фахівців координаційної групи декілька жінок-ЖДН у процесі реалізації технології проявляли навіть соціальну творчість. У контрольній групі не лише не відбулися позитивні зміни, хоча 42 жінки мали середній рівень соціальної суб'єктності, але навіть у 4 (10%) постраждалих від домашнього насилля знизився рівень соціальної суб'єктності з середнього на низький.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження щодо технологій соціальної роботи мобільних бригад з соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства дало підстави зробити такі висновки:

1) щодо аналізу особливості соціальної роботи з жертвами домашнього насильства. За законом України «жертви домашнього насильства» називаються «постраждали особи». Жертвами домашнього насильства можуть бути діти, жінки, чоловіки та інші родичі. Вони мають право на програму протидії цьому насильству через систему різноманітних соціальних послуг та медичну, правову, соціальну, психологічну допомогу, котра здійснюється через спеціальну професійну діяльність - соціальну роботу. Особливості змісту соціальної роботи з жертвами домашнього насильства залежить від віку, статі, стану здоров'я, інших ознак людини та специфіки соціальних установ, закладів, соціальних служб, що протидіють домашньому насильству, але провідна ознака – це кризове втручання. Ці соціальні служби поділяються на загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб. Саме до спеціалізованих служб підтримки належать мобільні бригади;

2) щодо специфіки соціальної роботи мобільних бригад з жертвами домашнього насильства (ЖДН). Мобільні бригади з протидії домашньому насильству є наслідком демократизації суспільства та проведення соціальної політики України щодо зміцнення соціального захисту, надання термінової допомоги постраждалим особам від домашнього насильств, тому кошти на їх існування нині виділяє держава. Діяльність цих бригад активізувалася з прийняттям закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018), а реалізують соціальну роботу вони на підставі «Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» (2018). Соціальна робота мобільних бригад здійснюється через надання медичних, правових, інформаційних,

економічних, педагогічних послуг та різних видів соціальної допомоги. Проте провідною є соціально-психологічна допомога, яка навіть зазначається у офіційній назві цих бригад;

3) стосовно соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства щодо відновлення їх соціальної суб'єктності. Соціально-психологічна допомога мобільних бригад жертвам домашнього насильства має комплексний характер і складається з різноманітних видів допомог: правової, медичної, економічної, побутової тощо. При цьому домінуючим видом допомоги є психологічна. Особливістю соціально-психологічної допомоги мобільних бригад є кризове втручання, особливо коли йдеться про загрозу здоров'ю та життю жертви домашнього насильства. Кризове втручання спрямоване на відновлення ресурсів людини вирішувати власні проблеми, зокрема щодо своєї жертвності. Саме відновлення соціальної суб'єктності жертви домашнього насильства сприяє усвідомленню власної проблеми, розвиток в собі якостей, необхідних для її вирішення, спираючись на допомогу відповідних соціальних закладів. Відновлення соціальної суб'єктності жертви домашнього насильства потребує зміцнення та підсилення соціально-педагогічної допомоги в діяльності мобільних бригад. Отже, соціальна робота мобільних бригад має значну кількість технологій діяльності відповідно до видів допомог, які надаються (соціально-медична, соціально-правова, соціально-побутова тощо). Відновлення соціальної суб'єктності ЖДН потребує розробки соціально-педагогічної допомоги. Показниками відновлення соціальної суб'єктності постраждалої особи є ціннісне ставлення до себе як суб'єкта, повага до власної особистості та вміння захищати себе та відстоювати власні права в сімейному соціальному середовищі. Вдосконалення соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства через соціально-педагогічну допомогу відновленню їх соціальної суб'єктності потребує на обґрунтування відповідних технологій;

4) стосовно розробки технології соціальної роботи мобільних бригад з надання соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства з відновлення їх соціальної суб'єктності. Результати первинної діагностики діяльності мобільної бригади та існуючого рівня соціальної суб'єктності ЖДН стали практичною основою для розробки технології. Діагностика діяльності Костянтинівської мобільної бригади з надання соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства підтвердила актуальність розробки технології з відновлення соціальної суб'єктності постраждалих, оскільки така діяльність на системній основі співробітниками мобільної бригади не проводиться. Аналіз досвіду доводить, що третина жертв стає повторно постраждалою особою, а іноді і втретє. Діагностика рівня соціальної суб'єктності у жінок-ЖДН підтвердила її низький рівень у 60 (59%) осіб зі 102. Технологія соціально-психологічної допомоги мобільної бригади жертвам домашнього насильства з відновлення їх соціальної суб'єктності має ознаки соціальної і навіть соціально-педагогічної технології, оскільки вона спрямована на соціальний розвиток людини та і реалізується педагогічними засобами. Процес відновлення соціальної суб'єктності складається з трьох етапів: підготовчого, безпосереднє відновлення соціальної суб'єктності жінок-ЖДН, загартування соціальної суб'єктності жінок-ЖДН. Кожний етап поділяється на напрями та процеси. Результатом є підвищення рівня соціальної суб'єктності;

5) щодо експериментальної перевірки та аналізу ефективності технології соціальної роботи мобільних бригад з надання соціально-психологічної допомоги жертвам домашнього насильства з відновлення їх соціальної суб'єктності. Для експериментальної перевірки технології була розроблена відповідна програма її реалізації. Реалізація обґрунтованої технології на підготовчому етапі відбувалася ускладнено через нерозумінням керівництва ЦСССДМ щодо доцільності програми та небажанням жінок-ЖДН відірватися від домашніх справ. Проте підтримка членів мобільної бригади, волонтерів-бізнесменів та фахівців територіальної громади

Костянтинівки уможливили реалізацію програми. Наступність і системність роботи, перехід від більш простих форм, через поступове ускладнення до інтелектуальніших та теоретичних, забезпечили формування координаційної групи фахівців та волонтерів на чолі з мобільною групою і об'єднали жінок-ЖДН, викликали у них зацікавленість, бажання та відповідальність за участь в програмі. Залучення волонтерів сприяло поширенню інформації про проведення програми, викликало інтерес до неї в територіальній громаді, що зміцнило повагу до неї у постраждалих жінок, а, отже, і позитивно впливало на відновлення їх соціальної суб'єктності, що спостерігали психолог та соціальний працівник мобільної бригади та інші фахівці Костянтинівського ЦСССДМ. Термін реалізації програми з червня по грудень 2021 року. Тому аналіз її ефективності відбувався за умови частково реалізованої технології соціально-психологічної допомоги мобільних бригад жертвам домашнього насильства з відновлення їх соціальної суб'єктності. За результатами аналізу її ефективності вона виявилася надзвичайно корисною для постраждалих жінок, оскільки 67% (40) підвищили рівень соціальної суб'єктності з низького до середнього. На жаль, ніхто зі 102 жінок, що брали участь у діагностиках, ну піднявся до високого рівня. Проте це може змінитися до кінця проведення експерименту з впровадження технології, оскільки за спостереженнями фахівців координаційної групи декілька жінок-ЖДН у процесі реалізації технології проявляли навіть соціальну творчість. Отже, обґрунтована технологія на практиці підтвердила свою ефективність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безоплатна правова допомога для підопічних Центру соціально-психологічної допомоги «Ти не один/не одна»
<https://www.legalaid.gov.ua/novyny/bezoplatna-pravova-dopomoga-dlya-pidopichnyh-tsentru-sotsialno-psyhologichnoyi-dopomogy-ty-ne-odyn-ne-odna/>
2. Белошицкий А. В., Бережная И. Ф. Становление субъектности студентов в образовательном процессе вуза. *Педагогика*. 2006. № 5. С. 60–66.
3. Вайнола Р. Х. Технологія соціальна. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери* / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. С. 510-511
4. Донецька державна обласна адміністрація.
<https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/publicinfo/Info/Nasilstvo.pdf>
5. Енциклопедії для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
6. Екстрена соціально-психологічна допомога
<https://op.edu.ua/education/programs/components/7853>
7. Європейська конвенція про здійснення прав дітей
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text
8. Забезпечення діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги як спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб від домашнього насильства: методичний посібник
<http://www.healthright.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/.pdf>
9. Заверико Н. В. Технологія соціальної / соціально-педагогічної роботи. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери* / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. С. 513-514.
10. Інформація про «гарячі лінії», центри допомоги для постраждалих від насильства Луцького центру первинної медичної допомоги

- [//http://lcpmsd2.lutsk.ua/informatsiya-pro-garyachi-liniyi-tsenry-dopomogy-prytulky-dlya-postrazhdalyh-vid-nasylstva/](http://lcpmsd2.lutsk.ua/informatsiya-pro-garyachi-liniyi-tsenry-dopomogy-prytulky-dlya-postrazhdalyh-vid-nasylstva/)
11. Капська А.Й. та ін. Технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями: навч.-метод. посібник. Київ: «Слово», 2015. – 328 с.
 12. Конвенція ООН Про права дитини
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
 13. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text
 14. Костянтинівська міська рада <https://konstrada.gov.ua/sotsialne-zabezpechennya-naselennya/sotsialnij-zakhist-naselennya/112-tsentrsotsialnikh-sluzhb-dlya-sim-ji-ditej-ta-molodi>
 15. Майерс Д. Социальная психология / Пер. с англ. Санкт-Петербург: Питер, 1996. – 684 с.
 16. Максимовський М. І. Розвиток соціальної культури студентської молоді засобами анімаційної діяльності: дисер. на здобуття наук. ступ. доктора філософії зі спец. 13.00.05 – „Соціальна педагогіка”. – Харківська державна академія культури. Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – м. Старобільськ, 2018.
 17. Мобільна бригада [//https://chemerovecka-gromada.gov.ua/mobilna-brigada-09-01-04-15-01-2021/](https://chemerovecka-gromada.gov.ua/mobilna-brigada-09-01-04-15-01-2021/)
 18. Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства: особливості створення і забезпечення роботи
http://nvp.loga.gov.ua/sites/default/files/collections/gbv_response_pss_mts_manual_final_web_27042020.pdf
 19. Немов Р. Психологическое консультирование. — Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2008. — 528 с.

20. Ольховая Т. А. Становление субъектности студентов университета : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 / Оренбург. гос. ун-т. Оренбург, 2007. 45 с
21. Організація діяльності мобільних груп реагування на факти вчинення домашнього насильства: метод. рек. / С.В. Альошкін, О.В. Даценко, К.Л. Бугайчук, Т.М. Малиновська. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2019.
35Ac.//<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7387/1709.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
22. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навчальний посібник
<https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/430829.pdf>
23. Пономарьов С. Ю., Федорович І. Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні : посіб. для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. Київ : Міжнар. орг. з міграції. Представництво в Україні, 2014. 74 с. URL:
http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_booklette-06_1kolonka_screen.pdf
24. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 5, ст.35) {Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2671-VIII від 17.01.2019, ВВР, 2019, № 18, ст.73 //<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
25. Про попередження насильства в сім'ї: закон України №2789-III від 15 листопада 2001 р. //<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>
26. Протидія домашньому насильству <https://konstrada.gov.ua/protidiya-domashnomu-nasilstvu>
27. Психолого-педагогічна робота в загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми: метод. посібник. – Київ: ВПЦ «Експрес», 2009. – 328 с.
28. Рижанова А.О. Розвиток соціальної суб'єктності та принцип субсидіарності соціально-педагогічної діяльності. *Педагогіка та*

- психологія*: зб. наук. праць. – Вип.48. – Х.: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2015. – С. 130-141.
- 29.Рижанова А.О. Соціальна суб'єктність як основа соціального розвитку. *Теорія і практика соціального виховання: соціальна суб'єктність, активність та відповідальність*: матер. наук.-практ. конф. Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, 21 лист. 2014 р. – Х.: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2014. – С.83-84.
- 30.Робота з сім'ями, які потребують професійної соціально-педагогічної підтримки. Тренінговий курс для спеціалістів соціальної сфери /Автори-упорядники: В.Г.Головатий, А.В.Калініна, О.А.Виноградова. За заг.ред. Т.Ф.Алексєєнко. Київ:Основа-Принт,2007. 128 с.
- 31.Словарь по социальной педагогике : учеб. пособие : [для студентов высш. учеб. заведений] / авт.-сост. Л. В. Мардахаев. Москва : Академия, 2002. 368 с
- 32.Соціальна робота: технологічний аспект /за ред. проф. А.Й.Капської. Київ: ДЦССМ, 2004. – 364 с.
- 33.Соціальна філософія. Київ-Харків: ВМП Рубікон, 1997. 400 с.
- 34.Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій: практичний посібник /Т. М. Титаренко, М. С. Дворник, В. О. Климчук та ін.; за наук. ред. Т. М. Титаренко/ Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. — Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. — 220 с.
- 35.Технология социальной работы: учебное пособие /Филатов В.А., Кузнецова Е.М., Станкова М.В., Щитова Т.В. /Омский государственный технический университет//<https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/45259/?jsessionid=2EF44E7B41B1295C549170C6EB53B13E?sequence=1>

36. Титаренко Т. М. Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя: монографія/ Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. – 160 с.
37. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації: монографія / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. – 160 с.
38. Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 654.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#n12>
39. У Костянтинівці працює мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства
<https://www.06272.com.ua/news/2667370/u-kostantinivci-pracue-mobilna-brigada-socialno-psihologicnoi-dopomogi-postrazdalim-vid-domasnogo-nasilstva>
40. Уряд виділив кошти на допомогу постраждалим від домашнього насильства // <https://mvs.gov.ua/press-center/news/uryad-vidiliv-kosti-na-dopomogu-postrazdalim-vid-domasnyogo-nasilstva>
41. Услугами мобільної бригади по оказанию соціально-психологічної допомоги воспользовались 152 жителя города 12.05.2020 13:02 Запорожье
<https://zp.gov.ua/ru/articles/item/7737/uslugami-mobilnoj-brigady-po-okazaniyu-socialno-psihologicheskoy-pomoschi-vospolzovalis-152-zhitelya-goroda>
42. Форум-театр: формула вихода из кризиса: учебно-методическое пособие для желающих создать форум-театр. Британский Совет в Украине. – Киев, 2007. 66 с.

43. Царев М.А. Коммуникативная деятельность как фактор формирования субъектности студентов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук. Оренбург, 2004. 20с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Правила безпеки для жертв домашнього насильства у випадку фізичного насильства:

- Обдумайте свої дії на випадок, якщо акт насильства відбудеться знову;
- Не мовчіть! Розкажіть про свою проблему рідним, близьким, друзям (людям, яким довіряєте найбільше) та обов'язково зверніться за допомогою до спеціалістів;
- Заздалегідь знайдіть місце, куди зможете піти у разі небезпеки;
- Намагайтеся уникати суперечок у ванній кімнаті, на кухні, де є гострі та ріжучі предмети. Якщо суперечки уникнути не вдається, намагайтеся знаходитися в кімнаті так, щоб у разі необхідності можна було би легко вийти;
- Домовтеся із своїми сусідами, щоб вони викликали міліцію у випадку, коли почують крик з Вашого помешкання;
- Заховайте запасні ключі від квартири (машини) так, щоб можна було б взяти їх і швидко покинути помешкання у разі небезпеки;
- Заховайте в безпечному місці необхідну суму грошей, список з номерами телефонів, паспорт, документи дитини, інші важливі документи, також деякий одяг та необхідні ліки;
- Знищіть або заберіть із собою всі папери з можливою інформацією про Вас, які б допомогли кривднику визначити місце Вашого перебування (записні книжки, конверти з адресами та ін.);
- Вирішіть заздалегідь, які саме цінні речі (ювелірні вироби і т.д.) візьмете із собою. У випадку необхідності їх можна буде продати або здати під заставу;
- Зверніться за допомогою до правоохоронних органів: відділ міліції за номером 102 або до дільничного інспектора;
- Зверніться до районного відділу міліції з метою направлення на проходження судово-медичної експертизи у разі існування тілесних ушкоджень. Висновок експерта засвідчить ступень тяжкості нанесених побоїв та стане вагомим доказом у суді;
- Проконсультуйтеся з юристом, який підкаже з чого розпочинати і як правильно підготувати документи для вирішення ситуації;
- Тримайте під рукою номери телефонів соціальних служб, кризових та реабілітаційних центрів, неурядових організацій, що надають допомогу особам потерпілим від насильства в сім'ї;
- Поділіться інформацією про те, куди необхідно звернутися, якщо подібна ситуація станеться із знайомою мені людиною;
- Зверніться за допомогою на Національну «гарячу лінію» з питань протидії насильству та захисту прав дитини. Правила безпеки у випадку психологічного насильства:
- Не відповідати агресією на агресію;
- Не кричати, злитися та плакати;
- Не залишатися наодинці та заручитися підтримкою найближчих людей;
- Ввічливо відмовлятися від того, що Вам не підходить, і рішуче – від того, що може бути небезпечним;
- Необхідно усвідомити власну позицію в сім'ї, таким чином змінивши ставлення кривдника до себе;

- Намагатися говорити з кривдником максимально спокійно, зрозуміло, чітко передаючи свої почуття і переживання.
- Ваші жести та міміка не повинні викликати агресії з боку кривдника;
- Намагайтесь пояснити, що від конфліктів в сім'ї страждає дитина;
- Будьте сильною та впевненою в собі особистістю!
- Зверніться за допомогою до фахівців, які практикують сімейну психотерапію і намагайтесь зробити це разом із кривдником;
- Вчіться любити та поважати себе!
- Навіть найменші зміни на краще не залишайте без уваги і обов'язково схвально відзначаєте;
- Ви мусите перебороти страх і зробити перший крок!
- Зверніться за допомогою на Національну «гарячу лінію» з питань протидії насильству та захисту прав дитини. Є деякі речі, які можуть поранити потерпілого від сексуального насильства. Багато хто не знає, що вони мають сказати або ж зробити в цьому випадку. Сподіваємося, цей список допоможе

Вам і вбереже Вашого співрозмовника від неприємних йому моментів. Будьте обережні:

- Не запитуйте, чи сподобалося це! Нікому не подобається бути жертвою сексуального насильства.
- Не говоріть про те, як постраждала/постраждалий могли уникнути того, що сталося. Повірте, якщо б вона/він могла уникнути сексуального насильства, то неодмінно зробили б це.
- Не говоріть, “Забудь і живи спокійно”. Жертви насильства намагаються зробити це з усіх сил. Краще підтримайте їх, і допоможіть їм знову навчитися цінувати і поважати себе.
- Не радьте викинути те, що трапилося з голови. Це не так просто. Розмовляючи з людиною, яка пережила насильство:
- Задавайте прямі запитання у м'якій формі;
- Слухайте, не виносячи суджень;
- Поясніть, що насильство є злочином і винні мають бути за це покарані;
- Надайте людині інформацію про місцеві служби допомоги;
- Скажіть, що Ви їй/його підтримуєте, і що він/вона не винен у тому що трапилося! Багато потерпілих від економічного та інших видів насильства мовчать про це. Який існує найдієвіший спосіб спонукати їх до захисту своїх прав? Так, справді, багато потерпілих від насильства будь-якого, чи то економічного, чи то фізичного, психологічного чи сексуального дійсно мовчать. По-перше, багато хто навіть не здогадується, що по відношенню до нього коїться саме насильство. На жаль, вони сприймають насильницькі дії за звичайні речі, навіть не підозрюючи, що в даному випадку порушуються їх права. Значна більшість знають про своє положення, але твердо впевнені у тому, що «сміття з дому не виноситься», або «А що ж люди скажуть?!», а ще «Б'є – значить любить!». Тому кращою у такому випадку буде мовчанка. Але це не правильно, мовчати не треба.

Джерело: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_information_showcategory_65.html

Діагностичний інструментарій

Визначення життєвих цінностей особистості (Must-тест) (П.Іванов, Е.Колобова)

Призначення. Дана методика є одним з різновидів вербальних проєктивних тестів. Запропонований набір Must-тем дозволяє визначити 15 життєвих цілей-цінностей у особи.

Інструкція. Вам необхідно продовжити речення, надруковані на запропонованому аркуші. Надзвичайно важливо, щоб речення були продовжені саме Вашими щирими думками. Запишіть, будь ласка, думки, які здаються Вам важливими зараз, так і загалом у Вашому житті.

Аркуш відповідей

П.І.Б. _____ Стать _____ Вік _____

Освіта _____ Дата _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Визначення соціальної креативності особистості

Призначення. Дана методика через самооцінку поведінки в нестандартних ситуаціях життєдіяльності дозволяє виявити рівень соціальної креативності особи.

Інструкція. На запропонованому аркуші Вам необхідно провести самооцінку особистісних якостей або частоту їх проявлень у певних життєвих ситуаціях за 9-ти бальною шкалою.

Аркуш відповідей.

№	Питання тесту	Шкала оцінок
1	Як часто вам вдається довести почату справу до логічного кінця?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
2	Якщо подумки розділити всіх людей на логіків та евристиків, тобто генераторів ідей, то до якого ступеня ви є генератором ідей?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
3	До якого ступеня ви є рішучою людиною?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
4	До якого ступеня ваші кінцеві «вироби», ваші твори відрізняються від первинного задуму, проєкту?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
5	Наскільки ви здатні виявити вимогливість і наполегливість, щоб люди, які вам обіцяли щось, виконали обіцяне?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

6	Як часто ви висловлювали критичні зауваження на чиюсь адресу?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
7	Як часто вирішення виникаючих у вас проблем залежить від ваших енергії та заповзятливості?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
8	Який відсоток людей у вашому найближчому оточенні як правило підтримують вас, ваші ініціативи та пропозиції? (Один балл — около 10%.)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
9	Як часто у вас буває оптимістичний та веселий настрій?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
10	Якщо всі проблеми які ви вирішили за минулий рік умовно поділити на теоретичні та практичні, то яка з них частка практичних?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
11	Як часто вам приходилося відстоювати власні принципи та переконання?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
12	Як ваша товарицькість та комунікабельність сприяють вирішенню життєво важливих для вас проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
13	Як часто у вас виникають ситуації, коли головну відповідальність за вирішення найскладніших проблем у вашому оточенні вам приходится брати на себе?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
14	Як часто і в якій мірі ваші ідеї, проекти вдавалося реалізовувати в житті?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
15	Як часто вам вдавалося випередити хоч в чомусь ваших суперників у навчанні, в роботі, в родинному колі?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
16	Як багато серед ваших друзів та близьких людей, які вважають вас людиною вихованою та інтелігентною?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
17	Як часто в житті ви робили щось таке, що сприймалося вашими близькими, друзями як неочікувана, принципово нова справа?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
18	Як часто вам приходилося докорінно реформувати своє життя або знаходити нові підходи у вирішенні старих проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

Диагностика мотивационной структуры личности Мильмана

Назначение. Методика позволяет выявлять некоторые устойчивые тенденции личности: общую и творческую активность, стремление к общению, обеспечение комфорта и социального статуса и др. На основе всех ответов можно составить суждение о рабочей (деловой) и общежитийской направленности личности.

Инструкция. Перед вами 14 утверждений, касающихся ваших жизненных стремлений и некоторых сторон вашего образа жизни. Просим вас высказать отношение к ним по каждому из 8 вариантов ответов (а, б, в, г, д, е, ж, з), проставив в соответствующих строчках бланка ответов одну из следующих оценок каждого утверждения: „+” — согласен с этим, „=” — когда как, „-” — нет, не согласен, „?” — не знаю. Старайтесь отвечать быстро, не задумывайтесь долго над ответами, отвечайте на вопросы последовательно, от 1а до 14з.

1. В своем поведении в жизни нужно придерживаться следующих принципов:

- „Время — деньги”. Нужно стремиться их больше зарабатывать.
- „Главное — здоровье”. Нужно беречь себя и свои нервы.
- Свободное время нужно проводить с друзьями.
- Свободное время надо отдавать семье.
- Нужно делать добро, даже если это дорого обходится.
- Нужно делать все возможное, чтобы завоевать место под солнцем.
- Нужно приобретать больше знаний, чтобы понять причины и сущность того, что происходит вокруг.
- нужно стремиться открыть что-то новое, создать, изобрести.

2. В своем поведении на работе нужно следовать таким принципам:

- Работа — это вынужденная жизненная необходимость.
- Главное — не допускать конфликтов.
- Нужно стремиться обеспечить себя спокойными, удобными условиями.
- Нужно активно стремиться к служебному продвижению
- Главное — завоевать авторитет и признание.
- Нужно постоянно совершенствоваться в своем деле.
- В своей работе всегда надо найти интересное, что может увлечь.

- з) Нужно не только увлечься самому, но и увлечь работой других.
3. Среди моих дел в свободное время большое место занимают следующие дела:
- Текущие, домашние.
 - Отдых, развлечения.
 - Встречи с друзьями.
 - Общественные дела.
 - Занятия с детьми.
 - Учеба, чтение необходимой для работы литературы.
 - Хобби.
 - Подрабатывание денег.
4. Среди моих рабочих дел много места занимают:
- Деловое общение (переговоры, выступления, обсуждения и т.д.).
 - Личное общение (на темы, не связанные с работой).
 - Общественная работа.
 - Учеба, получение новой информации, повышение квалификации.
 - Работа творческого характера.
 - Работа, непосредственно влияющая на заработок (сдельная, дополнительная).
 - Работа, связанная с ответственностью перед другими.
 - Свободное время, перекуры, отдых.
5. Если бы мне добавили выходной день, я бы скорее всего потратил его на то, чтобы:
- Заниматься текущими домашними делами.
 - Отдыхать.
 - Развлекаться.
 - Заниматься общественной работой.
 - Заниматься учебой, получением новых знаний.
 - Заниматься творческой работой.
 - Делать дело, в котором чувствуешь ответственность перед другими.
 - Делать дело, дающее возможность заработать.
6. Если бы у меня была возможность по-своему планировать рабочий день, я бы стал скорее всего заниматься:
- Тем, что составляет мои основные обязанности.
 - Общением с людьми по делам (переговоры, обсуждения).
 - Личным общением (разговорами, не связанными с работой).
 - Общественной работой.
 - Учебой, получением новых знаний, повышением квалификации.
 - Творческой работой.
 - Работой, в которой чувствуешь пользу и ответственность.
 - Работой, за которую можно больше получить.
7. Я часто разговариваю с друзьями и знакомыми на такие темы:
- Где что можно купить, как хорошо провести время.
 - Про общих знакомых.
 - О том, что вижу и слышу вокруг.
 - Как добиться успеха в жизни.
 - О работе.
 - О своих увлечениях
 - О своих успехах и планах.
 - О жизни, книгах, кинофильмах, политике.
8. Моя работа дает мне прежде всего:
- достаточные материальные средства для жизни.
 - общение с людьми, дружеские отношения.
 - авторитет и уважение окружающих.
 - интересные встречи и беседы.
 - удовлетворение от работы.
 - чувство своей полезности.
 - возможность повышать свой профессиональный уровень.
 - возможность служебного продвижения.
9. Больше всего мне хочется бывать в таком обществе, где:
- Уютно, хорошие развлечения.
 - Можно обсудить волнующие тебя рабочие темы.
 - Тебя уважают, считают авторитетом.
 - Можно встретиться с нужными людьми, завязать полезные связи.
 - Можно приобрести новых друзей.
 - Бывают известные заслуженные люди.

- ж) Все связаны общим делом.
 з) Можно проявить и развить свои способности.
10. Я хотел бы на работе быть рядом с такими людьми:
 а) С которыми можно поговорить на разные темы.
 б) Которым мог бы передавать свой опыт и знания.
 в) С которыми можно больше заработать.
 г) Которые имеют авторитет и вес на работе.
 д) Которые могут научить чему-нибудь полезному.
 е) Которые заставляют тебя становиться активнее на работе.
 ж) Которые имеют много знаний и интересных идей.
 з) Которые готовы поддержать тебя в разных ситуациях.
11. К настоящему времени я имею в достаточной степени:
 а) Материальное благополучие.
 б) Возможность интересно развлекаться.
 в) Хорошие условия жизни.
 г) Хорошую семью.
 д) Достаточно возможностей интересно проводить время в обществе.
 е) Уважение, признание и благодарность других.
 ж) Чувство полезности для других.
 з) Создание чего-то ценного, полезного.
12. Я думаю, что имею в своей работе в достаточной степени:
 а) Хорошую зарплату, другие материальные блага.
 б) Хорошие условия для работы.
 в) Хороший коллектив, дружеские взаимоотношения.
 г) Определенные творческие достижения.
 д) Хорошую должность.
 е) Самостоятельность и независимость.
 ж) Авторитет и уважение коллег.
 з) Достаточно высокий профессиональный уровень.
13. Больше всего мне нравится, когда:
 а) Не нужно думать о насущных заботах.
 б) Есть комфортное, приятное окружение.
 в) Кругом оживление, веселая суета.
 г) Предстоит провести время в веселом обществе.
 д) Испытываю чувство соревнования, поиска.
 е) Испытываю чувство активного напряжения и ответственности.
 ж) Погружен в свою работу.
 з) Включен в совместную работу с другими.
14. Когда меня постигает неудача, не получается то, что я хочу:
 а) Теряюсь, злюсь на себя.
 б) Стараюсь переключиться на что-нибудь приятное.
 в) Злюсь на то, что мне помешало.
 г) Стараюсь оставаться спокойным.
 д) Пережидаю, когда пройдет первая реакция, и спокойно анализирую, что произошло.
 е) Стараюсь понять, в чем я сам был виноват.
 ж) Стараюсь понять причины неудачи и поправить положение.

Діагностика комунікативних та організаторських схильностей (КОС-2)

Інструкція. Методика складається з 40 запитань. На кожне запитання слід відповідати „так” або „ні”. Якщо вам складно обрати відповідь, то все одно ви маєте обрати щось з альтернативи (+) або (-). Час на виконання методики 10-15 хвилин.

Опитувальник

1. Чи є у вас спрямування на вивчення людей і встановлення товариських відносин з різними людьми?
2. Подобається вам займатися громадською роботою?
3. Чи довго ви переймаєтеся почуттям образи, наданої вам кимось з вашого оточення?
4. Чи завжди вам важко зорієнтуватися у створеній критичній ситуації?
5. Чи багато у вас друзів, з якими ви постійно спілкуєтеся?
6. Як часто вам вдається переконати більшість вашого оточення погодитися з вашою думкою?

7. Чи вірною є думка, що вам приємніше поводити час з книгою або за будь-якою іншою справою, ніж з людьми?
8. Коли виникають деякі перешкоди в здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від власних намірів?
9. Чи вільно ви спілкуєтеся з людьми, які старші вас за віком?
10. Подобається вам видумувати та організовувати різні ігри та розваги з представниками свого найближчого соціального середовища?
11. Чи важко вам входити до нових компаній(колективів) ?
12. Як часто ви відкладаєте на інші дні справи, які треба було виконати сьогодні?
13. Чи легко ви налагоджуєте контакти та спілкуєтеся з незнайомими людьми?
14. Намагаєтеся ви досягати того, щоб ваше соціальне оточення діяло відповідно до вашої думки?
15. Чи важко вам адаптуватися в новому колективі?
16. Чи правда, що ви не конфліктуєте з представниками свого соціального оточення через невиконання ними власних обіцянок, обов'язків?
17. Чи намагаєтеся ви за певних умов познайомитися та поспілкуватися з новою людиною?
18. Як часто ви при вирішенні важливих справ берете ініціативу на себе?
19. Чи дратують вас оточуючі люди і чи бажаєте ви побути наодинці?
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтеся в незнайомих для вас обставинах?
21. Чи подобається вам постійно знаходитися серед людей?
22. Чи виникає у вас роздратування, коли вам не вдається закінчити почату справу?
23. Чи складно вам проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
24. Чи правда, що ви стомлюєтеся від частого спілкування з друзями?
25. Чи любляєте ви брати участь в колективних іграх?
26. Як часто ви виявляєте ініціативу у вирішенні питань, які стосуються інтересів людей вашого найближчого соціального оточення
27. Чи правда, що ви відчуваєте себе невпевнено серед незнайомих людей?
28. Чи вірно те, що ви рідко намагаєтеся довести власну правоту?
29. Чи вважаєте ви, що вам не важко розвеселити малознайому групу людей?
30. Чи берете ви участь в громадській роботі у шкалі ваших дітей (в територіальній громаді) ?
31. Чи намагаєтеся ви обмежити коло своїх знайомих?
32. Чи правда, що ви не намагаєтеся доводити свою думку або рішення, якщо воно не одразу прийнято вашим найближчим оточенням?
33. Чи відчуваєте себе невимушено в незнайомому соціальному оточенні?
34. Чи залюбки ви організуєте різні заходи для найближчих людей?
35. Чи правда, що ви не відчуваєте себе впевнено і спокійно, коли випадає щось говорити великій групі людей?
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі?
37. Чи вірно, що у вас багато друзів?
38. Чи часто ви опиняєтеся у центрі уваги свого найближчого соціального середовища?
39. Чи часто ви ніяковієте, відчуваєте незручність, коли спілкуєтеся з малознайомими людьми?
40. Чи правда, що ви не дуже впевнено почуваете себе у великому колі людей свого найближчого соціального середовища?

Методи та форми соціально-психологічної допомоги

Правила бесіди з жертвою домашнього насилля

Бесіду з постраждалою особою слід проводити наодинці, завіривши про конфіденційність її проведення та отриманої інформації; – виявляти повагу та розуміння, не піддаватися так званому першому враженню; – переконати постраждалу особу, що поліцейський знаходиться та місці події, щоб допомогти; – враховувати, що постраждала особа може боятися розмовляти з поліцейськими в присутності кривдника через страх майбутнього покарання; – уважно вислухати розповідь про подію, що сталося; – виявляти терпіння: переляк чи наслідки травм можуть відобразитися у поведінці постраждалої особи, вона може погано чути, не відразу розуміти питання; – не звинувачувати постраждалу особу в тому, що сталося, запевняти, що насильству немає виправдання, а законодавство на її боці; – не покладати на постраждалу особу відповідальність за подальшу долю кривдника; – повідомити, що надалі сім'ю може відвідати поліцейський або представник соціальної служби з метою перевірки стану безпеки постраждалої особи.

Для налагодження позитивного контакту із дитиною-свідком домашнього насильства слід дотримуватися таких правил: – звертатися до дитини на ім'я; – намагатися створити безпечну атмосферу, висловлювати позитивне доброзичливе ставлення до дитини; – говорити повільно, чітко, спокійним голосом; – використовувати просту, зрозумілу для дитини мову; Контакти найближчих установ та організацій можна дізнатися за телефоном Національної «гарячої лінії» з протидії домашньому насильству за номером 0 800 500 335 або коротким номером 116-123 (цілодобово та безкоштовно з мобільних телефонів) 26 – часто виражати свою зацікавленість дитиною жестом (хитанням головою) або інтонацією; – переконати дитину, що вона є партнером у розмові, що її розповідь є важливою; – підтримувати відповідний зоровий контакт без надмірного, безперервного спостереження за дитиною; – перепитати дитину, якщо не зрозумієте її висловлювань; – якщо дитина довгий час не відповідає на запитання, спробувати сформулювати його інакше; – гідно оцінити зусилля дитини, яка дає пояснення, але не хвалити за конкретні відповіді, не обіцяти винагороди; – для того щоб дитина розповідала про себе, слід показати готовність відкрити частину свого приватного життя, щоб стати для неї більш реальною, ближчою людиною (наприклад, запитуючи про тварин, розкажіть, яку тваринку ви мали в дитинстві або яка є у вас тепер). Слід уникати таких помилок: – не порушувати фізичного простору дитини, залишатися на безпечній для неї відстані; – не підганяти дитину, дати їй час обдумати свої відповіді; – не оцінювати дитину та її висловлювання; – не реагувати здивуванням на висловлювання дитини, навіть якщо вони шокують; – не коментувати описуваних дитиною ситуацій згідно з уявленнями дорослих (наприклад, Це було небезпечно для тебе або це, мабуть, було для тебе жахливим); – не змушувати дитину до відповіді, говорячи, що вона повинна щось знати або пам'ятати; – не давати дитині обіцянок, яких ви не зможете виконати; – не питати у скривдженої дитини, чи злочинець повинен бути покараний і яким чином; – не оцінювати близьких дитині осіб; – не впадати в паніку, якщо дитина виражає свої негативні емоції, наприклад, плаче, скажіть, що розумієте її реакцію [ОрДмобгр, с.25-26].

**Програма
реалізації технології соціально-психологічної допомоги мобільної
бригади ЖДН з відновлення їх соціальної суб'єктності**

Суб'єкти: провідний – соціальний педагог школи, потенційний – координаційна група з відновлення соціальної суб'єктності жінок-ЖДН.

Об'єкт програми: жінки-ЖДН з низьким рівнем соціальної суб'єктності.

Мета полягає у відновленні соціальної суб'єктності жінок-жертв домашнього насилля.

Завдання програми:

1. Створити координаційну групу з різноманітних фахівців і волонтерів та підготувати їх до відновлення соціальної суб'єктності жінок-ЖДН соціально-педагогічними засобами (Підготовчий етап).

2. Відновлення або розвиток ціннісного ставлення до себе як соціального суб'єкта, поваги до власної особистості, вмінь захищати себе та відстоювати власні права в сімейному соціальному середовищі (Етап Безпосереднє відновлення соціальної суб'єктності жінок-ЖДН).

3. Зміцнити відновлену соціальну суб'єктність жінок-ЖДН у територіальній громаді, підтримати їх соціальні ініціативи (Етап Соціальне загартування відновленої соціальної суб'єктності жінок-ЖДН).

Принципи соціально-педагогічної діяльності з відновлення соціальної суб'єктності жінок-ЖДН: системності та послідовності, консолідації соціальних зусиль фахівців, представників соціального середовища та особистості, стимулювання креативності, соціальної активності та відповідальності жінок-ЖДН як в сімейному соціальному середовищі, так і в територіальній громаді.

Робота проводилась у 3 етапи: підготовчий, 2 основних.

Термін проведення червень-грудень 2021 року.

Очікуваний результат – підвищення рівня соціальної суб'єктності жінок-ЖДН.

№	Етап	Зміст роботи	Методи та форми	Відповідальний та місце проведення
1.	Підготовчий етап.	<p>Напрямок: організація колективу однодумців з відновлення соціальної суб'єктності ЖДН у ЦССДСМ</p> <p>Процеси:</p> <p>а) представлення програми в ЦССДСМ та заохочення фахівців;</p> <p>б) обговорення соціально-педагогічної специфіки програми</p> <p>в) оволодіння засобами соціально-педагогічної діяльності фахівцями ЦССДСМ.</p> <p>Напрямок: долучення до координаційної групи фахівців терит. громади</p> <p>Процеси:</p> <p>а) поширення інформації про програму і залучення до координ. групи спеціалістів;</p> <p>б) підготовка спеціалістів до відновлення соціальної суб'єктності;</p> <p>в) оволодіння спеціалістами соціально-педагогічною специфікою діяльності</p> <p>Напрямок: залучення фахівців волонтерів терит. громади</p> <p>Процеси:</p> <p>а) залучення волонтерів</p>	<p>Презентація Програми на нараді у ЦССДСМ; дискусії.</p> <p>Мозковий штурм, метод кейсів, дискусії.</p> <p>відео-презентації, віртуальний майстер-клас, метод кейсів, використання контенту кіберпростору,</p> <p>Майстер-класи, віртуальні наради, створення віртуальної бібліотеки за темою</p> <p>Презентація, «рівний рівному», віртуальна</p>	<p>Соціальний педагог, психолог МБ; ЦССДСМ</p> <p>Соціальний педагог, психолог МБ; ЦССДСМ</p> <p>Соціальний педагог, психолог МБ; ЦССДСМ</p> <p>Соціальний педагог, психолог МБ; ЦССДСМ</p>

		з терит. громади; б) навчання відновленню соціальної суб'єктності методом «рівний-рівному»	бібліотека, «флешмоб, добродійна акція.	
2.	Основний (безпосереднє відновлення соціальної суб'єктності)	<p>Напрямок: відновлення або формування ціннісного ставлення до себе як суб'єкта</p> <p>Процеси:</p> <p>а) зміна ставлення до себе,</p> <p>б) відновлення власної гідності</p> <p>Напрямок: розвиток поваги до власної особистості</p> <p>Напрямок: формування вміння захищати себе та відстоювати власні права у сімейному середовищі</p>	<p>Психологічна бесіда «Призма власного «Я», екскурсія до Харківського дельфінарію «Немо», гра «Найвища цінність», гримований та костюмований бал «Світ мій дзеркальце, скажи», театралізація за вибором ЖДН, віртуальна дискусія «Чи можна любити інших, коли не любиш себе».</p> <p>Групові консультації соціального працівника мобільної бригади «Культура сімейного спілкування». Віртуальна презентація представника Костянтинівської поліції «Б'є, значить любить?» Дискусія «Вимоги сучасної родини до жінки та вимоги сучасної жінки до родини». Бесіда-презентація «Український закон на боці жінки». Презентація віртуального контенту «Ні дискримінації жінки у світі!» Конкурс «Кращий кулінар Костянтинівки». Віртуальна виставка «Жінки-дружини, жінки-професіонали». Свято-готування «Обід з нічого» у місцевому кафе. Віртуальна вікторина «Дитячі хвороби та народна медицина». Виставка-продаж «Hand Me!». Колаж сімейних фото «Радість материнства» Профілактична консультація «Економічні права жінки-дружини, жінки-матері», презентація зарубіжного</p>	<p>Соціальний педагог, фахівці мобільної бригади, представники координаційної групи; ЦССДСМ, приміщення територіальної громади.</p> <p>Соціальний педагог, фахівці мобільної бригади, представники координаційної групи; ЦССДСМ, приміщення територіальної громади</p>

			досвіду «Жінки світу за права людини», заняття з самозахисту, «рівний-рівному», театралізація «Домашнє насильство», форум-театр «Вихід з сімейної кризи», флешмоб «Жінки – вільні та достойні», квест «Небезпеки сімейного соціуму», соціально-психологічний тренінг «Право сказати «ні», віртуальний колаж «Взаємоповага в родині».	Соціальний педагог, фахівці мобільної бригади, представники координаційної групи; ЦССДСМ, приміщення територіальної громади
3.	Основний (загартування) соціальної суб'єктності ЖДН в територіальній громаді	<p>Напрямок: зміцнення соціальної суб'єктності ЖДН.</p> <p>Операції:</p> <p>а) усвідомлення власної суб'єктності;</p> <p>б) заохочення до саморозвитку власної соціальної суб'єктності</p> <p>Напрямок: підтримання соціальних ініціатив ЖДН</p>	<p>Соціально-психологічний тренінг «Я – людина, Я – суб'єкт», соціально-педагогічний тренінг «Образ бажаної сім'ї – реальна родина – як досягти бажаного образу в реальності», презентація європейського досвіду «Вдосконалення територіальної громади».</p> <p>Зустріч-диспут з представником місцевого самоврядування «Моя родина – моя територіальна громада»; приєднання до Костянтинівської міської акції «16 днів проти насильства» з 25 листопада по 10 грудня; групова консультація соціального педагога «Основи соціального саморозвитку».</p> <p>Створення Костянтинівського клубу «Ні» віктимності!» зі своїм сайтом; написання статей в міську газету, виступи на міському ТБ з проблеми</p>	<p>Соціальний педагог, фахівці мобільної бригади, координаційна група.</p> <p>Соціальний педагог, фахівці мобільної бригади, координаційна група</p> <p>Соціальний педагог, фахівці мобільної бригади, координаційна група</p>

			протидії домашньому насильству; проведення флешмобів, соціальних акцій із зазначеної проблеми за ініціативи жінок.	
--	--	--	--	--